

ХУУЛЬ ЗҮЙН ТУСЛАЛЦААНЫ ТӨВ

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
Д.Сүхбаатарын талбай, Утас/Факс: (976) 7000 4020,
<http://www.lac.gov.mn>

2018. 12. 18 № 11449
танай _____-ны № _____-т

**ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМНЫ
ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭ,
ДОТООД АУДИТЫН ГАЗАРТ**

Засгийн газрын 2017 оны 89 дүгээр тогтоолоор баталсан "Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам"-ын дагуу Хууль зүйн туслалцааны төвийн 2018 оны хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааг "Түгээмэл эрх-хөгжил" ТББ хийж гүйцэтгэсэн.

Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйлчилгээний чанар, үйл ажиллагаанд өгсөн хэрэглэгчийн үнэлгээний тайланг захирлын зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлж хавсралтаар хүргүүлж байна.

Хавсралт: 49 хуудастай.

ЗАХИРАЛ Т.УРАНБОЛОР

000130687

ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД
ХЭРГИЙН ЯАМ

ХУУЛЬ ЗҮЙН ТУСЛАЛЦААНЫ ТӨВ
ХЭРЭГЛЭГЧИЙН СЭТГЭЛ ХАНАМЖИЙН ҮНЭЛГЭЭ – 2018

Судалгааны тайлан

Энэхүү судалгааг Хууль зүйн туслалцааны төвийн захиалгаар Түгээмэл эрх-Хөгжил ТББ-ын судлаачдын баг 2018.10.25-2018.12.10-ны өдрийн хооронд гүйцэтгэв.

Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагаанд хамаарах мэдээлэл, статистик тоо баримтыг 2018 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар гаргасан тайлангуудад үндэслэсэн бол тус төвөөр үйлчлүүлсэн иргэдийн бөлон харилцагч байгууллагуудын албан хаагчдын сэтгэл ханамжийн судалгааг 2018 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийг хүртэл авсан болно.

Энэхүү судалгааг гүйцэтгэхдээ судалгааны багийн гишүүд хараат бус, бие даасан байдлаар ажилласан бөгөөд судалгааны тайлангийн дүгнэлт, зөвлөмжүүд нь зөвхөн судалгааны үр дүнд суурилсан болно.

АГУУЛГА

НЭГ. УДИРТГАЛ	4
1.1. Судалгааны хэрэгцээ, шаардлага	4
1.2. Судалгааны зорилго, зорилт	5
1.3. Судалгааны арга зүй, түүвэрлэлт	5
1.4. Тоон ба чанарын мэдээллийн шинжилгээ	6
1.5. Мэдээллийн дүн шинжилгээ	7
ХОЁР. ХЗТТ-ИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, ЧИГ ҮҮРГИЙН ҮНЭЛГЭЭ	8
2.1. Үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаа	8
2.2. ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаанд өгөх хэрэглэгчийн үнэлгээ	11
2.3. Өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлт	21
ГУРАВ. ХЗТТ-ИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЧАНАР, ХҮРТЭЭМЖ, УЛСЫН ӨМГӨӨЛӨГЧИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮНЭЛГЭЭ	23
3.2. ХЗТТ-ийн Ажлын алба болон салбаруудын ажлын ачаалал	33
ДӨРӨВ. ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ	36
ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ	42
ХЗТТ-ийн үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагаа	42
Үйлчилгээний чанар, хүртээмж	45
ТАВ. ЗӨВЛӨМЖ	47

НЭГ. УДИРТГАЛ

1.1. Судалгааны хэрэгцээ, шаардлага

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 14 дэх хэсэгт “Монгол Улсын иргэн нь “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, ... өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах ... эрхтэй”, Арван ес дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүрэгтэй” гэж, Тавин тавдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Шүүгдэгчид ... хүсэлтээр нь буюу хуульд зааснаар хууль зүйн мэргэжлийн туслалцаа үзүүлнэ.” гэж, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 14 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсгийн “d”-д “...өөрийгөө биечлэн өмгөөлөх буюу өөрийн сонгон авсан өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлэх, ... өмгөөлөгчийн хөлсийг төлөх хүрэлцээтэй мөнгө хөрөнгө байхгүй бол үнэ төлбөргүй үйлчлүүлэх” гэж тус тус заасан байдаг бөгөөд үүний дагуу Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх тухай хуулийг 2013 онд баталсан билээ.

Эдгээр хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах болон олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийг биелүүлэх, төлбөрийн чадваргүйн улмаас хууль зүйн туслалцаа авч чадалгүй эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхол нь зөрчигдөж буй иргэдэд төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх ажлыг өргөн цар хүрээнд үзүүлэх хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн¹ 5.3.10-д “Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ.”, мөн Монгол Улсын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийн хавсралтын 132-т “Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төслийг боловсруулж, 2017 онд УИХ-д өргөн мэдүүлэх”²-ээр тусгасны дагуу Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төслийг боловсруулан уг хуулийн төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлэх³ ажил ид өрнөж буй энэ үед хийгдэж буй Хэрэглэгчийн үнэлгээний ач холбогдол өндөр байна гэдэгт итгэлтэй байна.

Төрийн байгууллагуудын бодлого, төлөвлөлт, үйл ажиллагааны гүйцэтгэл, үр дүн, үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, хэрэгжилт, сахилга хариуцлагыг сайжруулахад төрийн байгууллагуудын үйлчилгээг хүртэгсдийн үнэлгээ чухал юм.

¹ Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны “Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай” 45 дугаар тогтоол. Ух сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/law/details/12120> /сүүлд үзсэн: 2018.11.23/

² Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” 11 дүгээр тогтоол. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/law/details/12448/> /сүүлд үзсэн: 2018.11.23/

³ ХЗДХЯ-ны цахим хуудас. Олон нийтээр хэлэлцүүлж буй хуулийн төсөл. Эх сурвалж: <http://mojha.gov.mn/Bolovsruulj-bui-tusul.html> /сүүлд үзсэн: 2018.11.23/

2014 оноос үйл ажиллагаагаа явуулж буй Хууль зүйн туслалцааны төв /цаашид ХЗТТ гэх/-өөр үйлчлүүлж буй иргэдийн санал, хүсэлт, шүүмжийг 2015 оноос хойш жил бүр үнэлснээр төрөөс төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагааны чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхийн тулд анхаарах шаардлагатай асуудлуудыг илрүүлэх, Хэрэглэгчийн үнэлгээний үр дүнд бодлого боловсруулагч, хууль хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын сонорт хүрч алдаа, дутагдлыг засах, хийдэл, давхардал, хүнд суртлыг арилгахад чиглэсэн арга хэмжээ авахад тодорхой хэмжээнд нөлөөлж, үр дүнд хүрсэн гэж үзэж болох юм.

1.2. Судалгааны зорилго, зорилт

ХЗТТ-өөс 2018 онд үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хийж гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн ажил, үйлчилгээ, тэдгээрийн хэрэгжилт, мөн тус төвийн үйл ажиллагаа тогтвортой, хэвийн үргэлжлэхэд нөлөөлөх голлох хүчин зүйлс болох хүний нөөц, материаллаг нөөц бололцоо, ажиллах орчин нөхцөл болон, улсын өмгөөлөгчдийн үйл ажиллагааны чанар, хүртээмж зэрэгт Засгийн газрын 2017 оны 89 дүгээр тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”⁴, ЗГХЭГ-ын 2017 оны 302 дугаар тушаалаар баталсан “Хэрэглэгчийн үнэлгээний ерөнхий удирдамж” болон ХЗТТ, Түгээмэл эрх-Хөгжил ТББ хооронд 2018 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдөр байгуулсан Ажил гүйцэтгэх гэрээний хавсралтаар баталсан “Хууль зүйн туслалцааны төвийн хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны удирдамж”-д тусгагдсан асуудлын хүрээнд хараат бус, хөндлөнгийн үнэлгээ өгөх, үнэлгээнд суурилсан зөвлөмж боловсруулж эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд хүргүүлнэ.

Энэ хүрээнд доорх зорилтуудыг тавьсан болно. Үүнд:

1. Хууль зүйн туслалцааны төвөөр үйлчлүүлсэн иргэдийн сэтгэл ханамжийг үнэлэх (яллагагч, сэжигтэн);
2. Хууль зүйн туслалцаа үзүүлэхэд тулгарч буй бэрхшээл, түүний шалтгааныг илрүүлэх;
3. Хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх ажиллагааны өнөөгийн нөхцөл байдалд үнэлэлт өгөх;
4. Хөндлөнгийн үнэлгээний үр дүнд үндэслэн хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх ажиллагааны үр өгөөжийг дээшлүүлэх санал, зөвлөмжийг агуулсан тайлан боловсруулах.

1.3. Судалгааны арга зүй, түүвэрлэлт

ХЗТТ-ийн 2018 оны Хэрэглэгчийн үнэлгээг гүйцэтгэхдээ баримт бичгийн болон социологийн судалгааны арга, мөн судалгааны харьцуулалтын болон задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх аргыг ашиглав. Судалгааг хараат бус, бие даасан байдлаар шинжлэх ухааны арга зүйг баримтлан явуулах бөгөөд судалгааны дүгнэлтийг зөвхөн

⁴ Засгийн газрын 2017 оны 89 дүгээр тогтоол. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/law/details/12578> /сүүлд үзсэн: 2018.11.10/

тухайн судалгаагаар тогтоогдсон үр дүнд үндэслэн бодитой гаргах зарчмыг баримтлан гүйцэтгэсэн.

Тус судалгаанд Чингэлтэй, Баянзүрх, Сүхбаатар дүүрэг болон Хорих 461-р анги, Төв аймгийн ХЗТТ-ийн салбар, цагдаа, шүүх, прокурорын байгууллагын төлөөлөл болон эдгээр нутаг дэвсгэрийн ХЗТТ-өөс үйлчилгээ авсан иргэдийг түүвэрлэн хамруулсан бол орон нутгийн зарим салбаруудын улсын өмгөөлөгчдөөс ярилцлагын судалгаа авсан.

Аливаа судалгаанд 30-аас дээш тооны иргэн хамрагдсан тохиолдолд тухайн орон нутаг, хэсгийн онцлогийг илэрхийлэх боломжтой гэж статистикийн практикт үздэг. Тиймээс энэхүү судалгааны хувьд хүн амын суурьшил төвлөрөл ихтэй Чингэлтэй, Сүхбаатар, Баянзүрх дүүргээс үйлчилгээ авсан иргэдийг хамруулах зорилт тавьсан. Мөн орон нутгийн улсын өмгөөлөгч, цагдаа, шүүгч, прокурорын байгууллагын ажилтан зэрэг улсын өмгөөлөгчтэй хамтран ажилладаг субьектээс ганцаарчилсан ярилцлагаар судалгаа авлаа.

1.4. Тоон ба чанарын мэдээллийн шинжилгээ

Судалгааны мэдээллийг цуглуулахдаа үйлчлүүлэгчээс авах асуумж, хамтын ажиллагаа бүхий байгууллагын төлөөлөлтэй хийх ганцаарчилсан ярилцлага, баримт бичгийн судалгаа зэрэг тоон болон чанарын судалгааны аргуудыг ашиглав.

Баримт бичгийн судалгаа: Тухайн салбарын үйл ажиллагааг үнэлэхийн тулд холбогдох статистик мэдээлэл, одоо хэрэгжиж буй бодлого хөтөлбөр, зохицуулалт болон ХЗТТ-өөс үзүүлж буй үйлчилгээтэй холбоотой иргэдээс ирсэн санал, гомдолтой танилцан шинжилгээ хийж холбогдох хэсгүүдэд ашиглав.

Асуумж/Анкет: Судалгааны асуумжид дээр дурдсан шалгуур үзүүлэлтийг багтаасан бөгөөд захиалагч талын санал зөвлөмжийг тусгахын зэрэгцээ, арга зүйн хувьд харьцуулан судлах, боловсруулах боломжтой, цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого шийдвэрүүдэд тусгаж болохуйц асуултуудыг оруулав.

Ганцаарчилсан ярилцлага: Ганцаарчилсан ярилцлагаар тоон судалгаанаас төдийлөн гарах боломжгүй, тухайн салбартай холбоотой асуудлыг илрүүлэн гаргахыг зорьсон. Тухайн байгууллагын удирдлагуудтай хийх ярилцлагын үед оролцогчдоос асуудлыг нөгөө талаас нь тодруулах, шалтгаан нөхцөлийг илүү гүнзгий тайлбарлах боломжтой байдаг. Ганцаарчилсан ярилцлагыг дуу хураагуурт бичиж, улмаар чанарын шинжилгээний мэдээлэл боловсруулах аргаар боловсруулсан.

Мониторингийн судалгааны шийдвэрлэх асуудлын хүрээнд тоон (асуулга) болон чанарын (ганцаарчилсан ярилцлага) судалгааны загвар, арга зүйг хавсруулан хэрэглэсэн. Доорх хүснэгтэд зорилтот бүлгүүдээс мэдээлэл цуглуулахад ашигласан судалгааны үндсэн аргуудыг дэлгэрүүлэн харууллаа. Судалгааны хамрах хүрээ болон түүврийн хэмжээг ХЗТТ-ний үйлчлүүлэгчдийн онцлог болон санхүү, хүний нөөцийн боломжид үндэслэн дараахь байдлаар тогтоов.

Хүснэгт №1.2 Судалгааны түүвэрлэлт

Анкетын аргаар цуглуулах мэдээллийн түүврийн хэмжээ	Түүврийн хэмжээ
ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн иргэдээс мэдээлэл цуглуулах анкет	120
Нийт	120

Хүснэгт №1.3 Ганцаарчилсан ярилцлага зохион байгуулсан тоо

Ярилцлага хийх субъект	Зохион байгуулсан тоо
ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн иргэн	3
Улсын өмгөөлөгч	10
Шүүгч	4
Цагдаа	12
Прокурор	4
Нийт	33

1.5. Мэдээллийн дүн шинжилгээ

Тоон судалгааны шинжилгээ: Анкетын анхдагч мэдээллийг MS EXCEL програмд шивж оруулсан бөгөөд мэдээлэл програмд алдаагүй орсон эсэхийг нягтлаад механик болон логик алдааг шалгаж чанарын шаардлагад нийцүүлсний дараа статистик шинжилгээний SPSS 20.0 программаар боловсруулалт хийлээ.

Тоон судалгааны мэдээллийн боловсруулалтад сонирхож байгаа үзүүлэлтийн дан тоололтоос гадна харьцуулсан шинжилгээний аргыг өргөнөөр ашиглав.

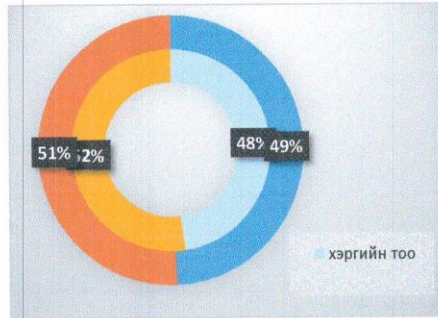
Чанарын судалгааны шинжилгээ: Ганцаарчилсан ярилцлагын мэдээллийг чанарын мэдээлэл боловсруулдаг QDA Miner програмд оруулж шинжилгээ хийлээ. Энэ нь тухайн асуудлын ерөнхий хандлагыг тодорхойлдог тул зарим кейс жишээг шигтгээ байдлаар давхар оруулж өгсөн нь илүү бодитой дүр зургийг харуулахад тусалсан.

ХОЁР. ХЗТТ-ИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, ЧИГ ҮҮРГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Үнэлгээний энэ бүлэгт ХЗТТ-ийн зүгээс Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулиар олгогдсон үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа, мөн энэхүү чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй албан хаагчид, улсын өмгөөлөгчдийн ажиллах орчин, цалин хангамж, нийгмийн баталгаа зэрэг асуудал 2018 онд ямар түвшинд байсныг үнэлэх юм.

2.1. Үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаа

УИХ-аас 2013 онд баталсан Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд хууль зүйн туслалцааны төрлийг, 6 дугаар зүйлд хууль зүйн туслалцаа авах эрх бүхий хүний талаар тусгасан. Үүнээс харахад ХЗТТ нь төлбөрийн чадваргүй яллагдагч, 2017 оноос төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, шүүгдэгч, ялтанд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа буюу хууль зүйн зөвлөгөө, өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх үүрэгтэй байна. ХЗТТ-ын үйл ажиллагааны тайлангаас харахад тус төв нь 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 2313 эрүүгийн хэргийн 2500 холбогдогчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлжээ. Үүнээс харахад 2018 онд хүлээн авч шийдвэрлэсэн нийт хэргийн тоо 2017 онтой харьцуулахад 5,87 хувиар, холбогдогчийн тоо 4,88 хувиар өссөн байна.

ХЗТТ-ын үйл ажиллагааны тайлангаас харахад тус төв нь 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 2313 эрүүгийн хэргийн 2500 холбогдогчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлжээ. Үүнээс харахад 2018 онд хүлээн авч шийдвэрлэсэн нийт хэргийн тоо 2017 онтой харьцуулахад 5,87 хувиар, холбогдогчийн тоо 4,88 хувиар өссөн байна.

ХЗТТ-ийн 2018 оны эхний 3 улиралд хүлээн авсан нийт хэргийн шийдвэрлэлтийн байдлыг харахад 1462 хэргийг шүүхээр болон шүүхийн өмнөх шатанд шийдвэрлүүлсэн бол 230 хэргийн холбогдогчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзаж⁵, 621 хэрэг шийдвэрлэх шатандаа явж байна. Үүнээс харахад ХЗТТ-д хандсан иргэдийн өргөдлийн дагуу нийт хэргийн 90% нь улсын өмгөөлөгчөөр дамжуулан үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлсэн бол нийт хүлээн авсан хэргийн 10%-д төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэхээс татгалзжээ.

⁵ төлбөрийн чадвартай болох нь тогтоогдсон 109, харьяаллын биш 79, өмгөөлөгчөөс татгалзсан 19, бусад шалтгаанаар 23 хэргийн холбогдогчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзсан.

Хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа хүсэж, шүүхээр хэрэг маргаанаа шийдвэрлүүлсэн иргэдийн 640 нь буюу 25,6% нь эдийн засгийн чадавхаас гадна нийгмийн эмзэг бүлэгт хамаарах этгээд байсан байна. Тодруулбал, улсын

өмгөөлөгчөөс төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээ авсан, хэрэг маргаанаа шүүхээр болон шүүхийн өмнөх шатанд шийдвэрлүүлсэн 1462 хэргийн холбогдогчдын дунд насанд хүрээгүй 263, бичиг үсэг тайлагдаагүй 348, хөгжлийн бэрхшээлтэй 91, гадаадын иргэн 11, оршин суух тодорхой хаяггүй Монгол Улсын 17 иргэн тус тус үйлчлүүлсэн байна. Харин өмнөх оны мөн үед насанд хүрээгүй 193, бичиг үсэг тайлагдаагүй 274, хөгжлийн бэрхшээлтэй 42, оршин суух тодорхой хаяггүй 70, гадаадын иргэн, харьяалалгүй 2 хүн байсан байна.⁶

Үүнээс харахад ХЗТТ-өөр үйлчлүүлж буй иргэдийн дунд өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад насанд хүрээгүй хүний тоо 26,6%-иар, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо 53,8%-иар, бичиг үсэг мэдэхгүй хүний тоо 21,2%-иар, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний тоо 81,8%-иар, оршин суух хаяггүй монгол иргэний тоо 23%-иар тус тус өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ нь тус төвийн үйл ажиллагаа нийгмийн зорилтот бүлэгт хүрч ажиллаж эхэлснийг харуулж байна. Иймд улсын өмгөөлөгчдийг насанд хүрээгүй хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, бичиг, үсэг мэдэхгүй хүн, гадаадын иргэд болон нэн ядуу амьдралын нөхцөл байдлаасаа үүдэн бие махбодын, оюуны болон сэтгэлгээний гүн өөрчлөлтөд өртсөн хүнтэй харилцах наад захын мэдлэг, дадал олгох шаардлага үүсчээ.

ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, хууль тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд таниулах, сурталчлах ажлын хүрээнд тус төв 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар МҮОНРТ, “UBS”, “С1”, “TV9”, “SBN” телевизийн мэдээллийн хөтөлбөрүүдээр дамжуулан мэдээ өгч иргэдэд хууль тогтоомж, төвийн үйл ажиллагааг сурталчилсан бол МҮОНРТВ-ийн “Олон нийтийн цаг”, “Хуулийн цаг” шууд нэвтрүүлэгт оролцож “Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хууль”-ийг сурталчлан, иргэдийн асуултад хариулт өгч, зөвлөгөө мэдээлэл өгчээ. Түүнчлэн БНСУ-д хөдөлмөрийн гэрээгээр явж буй иргэдэд “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай”, “Хөнгөн гэмт хэрэг ба түүний шийтгэл” сэдэвт сургалтыг 2017 оноос эхлэн долоо хоног бүр Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын газартай хамтран зохион байгуулж иргэдэд эрх зүйн мэдлэг, мэдээлэл олгож байна. Түүнчлэн Гадаад харилцааны яам, Монгол Улсад

⁶ ХЗТТ-ын 2017 оны 3 дугаар улирлын тайлангаас. Эх сурвалж: <http://lac.gov.mn/wp-content/uploads/2017/XZTT-2017-3r-ulirliin-tailan.pdf>

суугаа гадаад улсын Элчин сайдын яамд, Консулын газрууд, Гадаадын иргэн, харьяатын газар, Хууль сахиулахын Их сургууль, Монголын Хуульчдын холбоотой хамтран “Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааны танилцуулга, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь” сэдэвт хэлэлцүүлэг, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбоо, ЗДТГазаруудтай хамтран “Өмгөөлөгч-Танд тусалъя” өдөрлөгийг нийслэлийн 6 дүүрэг, 21-н аймагт зохион байгуулж байгууллагын үйл ажиллагаа, цаашдын хөгжлийн чиг хандлагын талаар танилцуулга, мэдээлэл хүргэж ажилласан байна. Үүнээс харахад ХЗТТ нь өөрийн хүний нөөцийн болон санхүүгийн нөөц бололцоондоо нийцүүлэн байгууллагын үйл ажиллагаа, хууль тогтоомж, шинээр хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний талаар холбогдох байгууллага, иргэд, олон нийтэд мэдээллийг хүргэхэд анхаарч ажиллаж байна гэж үнэлж болох юм.

Үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төслийг боловсруулах ажлын хэсгийн хэрэгцээнд ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалаа үзүүлэх асуудалтай холбоотой тайлан, мэдээ, статистикийг цаг тухайд нь гаргаж өгч байсан, мөн хуулийн төсөл боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор Нээлттэй нийгэм форумын дэмжлэгтэйгээр “Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх” төслийг, мөн Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр “Зорилтод бүлэгт хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох” төслийг тус тус хэрэгжүүлж байна. Эдгээр төсөл, хөтөлбөрийн хүрээнд төрөөс төлбөргүй үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, энэ чиглэлийн үйлчилгээг зорилтот бүлэгт хүргэх талаар “Хууль зүйн туслалцааны төвөөр үйлчлүүлэх зорилтот бүлгийн иргэдэд тавигдах олон талт шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлох”, “Хууль зүйн туслалцааны эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа” зэрэг судалгааны ажлуудыг мэргэжлийн багаар гүйцэтгүүлсэн байна.

Шигтгээ

... Төрөөс үнэ төлбөргүй үзүүлж буй хууль зүйн туслалцааны цар хүрээг өргөжүүлэх, яллагагчаас гадна төлбөрийн чадваргүй хохирогч зэрэг хүний хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хангах асуудал тулгамдаж байгааг судалгааны дүнгүүд харуулж байна. Иймээс Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төслийг боловсруулсан. Уг хуулийн төслөөр манай байгууллагын үйл ажиллагааны цар хүрээ, чиг үүрэг нэмэгдэнэ. Мөн “Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх үндэсний хөтөлбөр хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Иймээс бид хуулийн хэрэгжилтийг хангахад бэлтгэх, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах, шилжилтийн үеийг хүндрэлгүй давах зорилгоор хэд хэдэн ажлыг эхлүүлээд байгаа. Үүний нэг нь 2018 онд Иргэдэд үйлчлэх танхим нээж эрүүгийн хэргээс гадна, иргэн захиргааны хэрэгт хамаарах хууль зүйн зөвлөгөө өгөх ажлыг Монголын хуульчдын холбоотой хамтран хэрэгжүүлж байна. ...

ХЗТТ-ийн захиралтай хийсэн ярилцлагаас

Түүнчлэн ХЗТТ-ийн 31 салбар, ажлын албаны компьютер, тоног төхөөрөмжийг бүрэн шинэчилсэн, Нийслэлийн Сүхбаатар дүүрэг, Сэлэнгэ аймагт “Иргэдэд үйлчлэх танхим”-ыг нээсэн нь байгууллагын үйл ажиллагааны чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхэд нөлөө бүхий ажлууд болсон байна.

Харин байгууллагын албаны хэрэгцээнд байх 2 тээврийн хэрэгслийн эдэлгээний хугацаа дууссан бөгөөд нэг нь огт хэрэглэх боломжгүй зогссон, нөгөөх нь

байнга эвдрэл гэмтэлтэй байгаа бөгөөд, засвар үйлчилгээ хийх санхүүжилт байхгүй, дулаан гаражгүй, шатахууны үнэ өссөн зэрэг шалтгаанаас үүдэн ашиглах боломжгүй байна. Энэ нь улсын өмгөөлөгчид хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчидтэй уулзахад хүндрэл үүсгэсэн тул улсын өмгөөлөгчид өөрсдийн унаагаар ажил, үүргээ гүйцэтгэдэг байна.

ХЗТТ-ийн Ажлын алба болон зарим салбарын ажлын байрны асуудал өнөөг хүртэл шийдвэрлэгдээгүй байгаа нь хүндрэл учруулдаг байна. Тухайлбал, Ажлын алба ХЗҮХ-ийн байранд түрээсээр байрлаж үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд Ажлын албаны 10 мэргэжилтэн 1 өрөөнд ажилладаг нь зай талбайн хувьд стандартын шаардлага хангадаггүйгээс гадна ажил үүргийн чиг үүргийн хувьд тухайлбал, Өргөдөл, гомдол хариуцсан мэргэжилтэн, ЗУХДарга, Төрийн нууц хариуцсан мэргэжилтэн бүгд хамт байгаа нь асуудалтай байна.

2.2. ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаанд өгөх хэрэглэгчийн үнэлгээ.

Хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны явцад ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаатай холбогдох анкетын судалгааг үйлчлүүлэгчдээс, ярилцлагын судалгааг хамтран ажиллагч байгууллагуудын албан хаагчдаас авсан.

Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн ерөнхий мэдээллийг авч үзвэл: ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн, судалгаанд хамрагдсан нийт иргэдийн 81,8% нь эрэгтэй, 18,2% нь эмэгтэй байна. Үүнээс орон нутаг болон хорих 461 дүгээр ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн 90-92,9% нь эрэгтэй байгаа бол нийслэлд энэ үзүүлэлт

73%-тай байна. Үүнээс харахад ХЗТТ-ийн нийслэлийн салбаруудаар үйлчлүүлж буй эмэгтэй иргэдийн өмнөх оны Хэрэглэгчийн үнэлгээний үзүүлэлтээс 5%-иар өсжээ.

Боловсролын түвшинг авч үзвэл: ХЗТТ-өөс туслалцаа авч буй иргэдийн 3,2-3,3%

нь бага, 17,5-16,7% нь бүрэн бус дунд боловсролтой байгаа нь хот, хөдөөд харьцангуй адил түвшинд байгаа бол, нийслэлд дээд боловсролтой /28,6%/, орон нутагт бүрэн дунд боловсролтой /53,3%/ иргэд гол төлөв хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа авсан байна. Үүнийг өмнөх оны Хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаанд хамрагдсан, ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн иргэдийн боловсролын түвшинтэй харьцуулахад бага болон бүрэн бус дунд боловсролтой иргэдийн тоо буурч, харин бүрэн дунд болон дээд боловсролтой иргэдийн тоо эрс өссөн байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг авч үзвэл ажилгүй иргэдийн зүгээс эрүүгийн хэрэгт холбогдон, төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авсан иргэдийн тоо тогтмол өндөр хэвээр байгаа боловч энэ судалгаанд хамрагдсан иргэдийн дунд эзлэх хувь 30 орчим хувиар буурсан байна. Харин үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авсан, хувиараа болон хувийн хэвшлийн байгууллагад ажилладаг хүн, ахмад настан, оюутан, сурагч гээд бусад иргэдийн эзлэх хувь 50-150%-иар тус тус өссөн байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт % 2018 онд	Нийт % 2017 онд
Ажилгүй	27.0%	33.3%	64.3%	37.2%	65,7%
Төрийн байгууллага	17.5%	23.3%	0%	14.9%	
Хувийн байгууллага	33.3%	33.3%	25.0%	31.4%	15,7%
Тэтгэвэрт	4.8%	6.7%	3.6%	5.0%	2%
Хөгжлийн бэрхшээлтэй	4.8%	.0%	7.1%	4.1%	2,9%
Оюутан сурагч	12.7%	3.3%	.0%	7.4%	9,8%

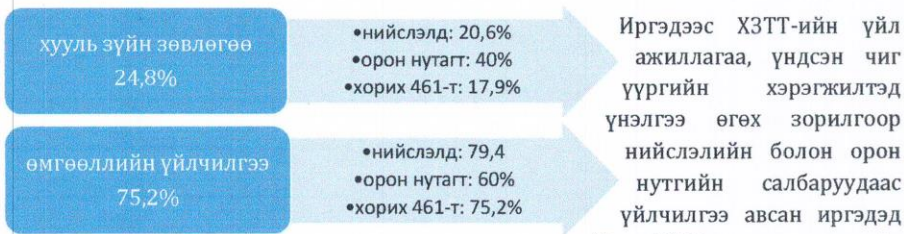
Хууль зүйн туслалцаа авсан иргэдийн 69,4% нь анх удаа, 25,6% нь 2-3 удаа, 5% нь 3 ба түүнээс дээш удаа ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн байна. Гэхдээ ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн давтамжийн тоо нийслэл болон орон нутагт зөрүүтэй байна. Тухайлбал, ХЗТТ-ийн орон нутгийн салбараар үйлчлүүлсэн иргэдийн 76,7% нь анх удаа, нийслэлийн дүүргүүдийн салбараар үйлчлүүлсэн иргэдийн 30,2% нь 2-3 удаа үйлчлүүлсэн нь хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна.

Давтамжийн тоо	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт % 2018	Нийт % 2017
Анх удаа	66.7%	76.7%	67.9%	69.4%	79,4
2-3 удаа	30.2%	13.3%	28.6%	25.6%	18,6
3 ба түүнээс дээш удаа	3.2%	10.0%	3.6%	5.0%	2,0

Үүнээс харахад ХЗТТ-өөр анх удаа үйлчлүүлсэн иргэдийн тоо буурч, харин 2 ба түүнээс дээш удаа үйлчлүүлэгчийн тоо өсөх хандлагатай байна.

Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 28,1% нь сэжигтэн, үлдсэн хувь нь яллагдагч байгаа бол яллагдагчдын 34,7% нь гадуур шалгагдаж байгаа, 31,4% нь түр хоригдож байгаа, 5,8% нь бусад ангилалд хамаарч байна. Энэхүү үзүүлэлтийг хот, хөдөөгөөр ангилан үзвэл гадуур шалгагдаж байгаа яллагдагч орон нутагт 53,3%-тай, нийслэлд

Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 24,8% нь хууль зүйн зөвлөгөө, 75,2% нь өмгөөллийн үйлчилгээ авсан иргэд байсан нь судалгаагаар ХЗТТ-ийн болон улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой үнэлгээг илүү өндөр түвшинд, бодитой өгөх боломжтой үйлчлүүлэгчдийн сонгохыг зорьсонтой холбоотой юм.

Иргэдээс ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, үндсэн чиг үүргийн хэрэгжилтэд үнэлгээ өгөх зорилгоор нийслэлийн болон орон нутгийн салбаруудаас үйлчилгээ авсан иргэдэд “Та ХЗТТ-өөс өмгөөллийн үйлчилгээ авахын тулд ямар шаардлага хангасан байх шаардлагатай вэ?”, “Та ХЗТТ-өөс үйлчлүүлэхэд ямар нэг хүндрэл бэрхшээл гарч байсан уу?”, “ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд гарч буй зардлуудаас хамгийн хүндрэлтэй нь аль нь вэ?” “ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээний талаарх мэдээллийг хаанаас авсан бэ?”, “Үйлчилгээний өрөө, танхим, тухтай байдал?” зэрэг асуултыг тавьсан.

Эрүүгийн хэрэгт холбогдсон төлбөрийн чадваргүй иргэнээс үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцааг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны аль үе шатнаас эхлэн авч, хуулиар баталгаажсан эрхээ эдлэх боломж үүссэн тухай лавласан асуултад ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэгчдийн өгсөн хариултаас харахад

мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хамгийн өндөр түвшинд улсын өмгөөлөгчийн туслалцааг авдаг гэжээ. Тодруулбал, үйлчлүүлэгч өөрийн эсхүл хууль сахиулах байгууллагаас гаргасан хүсэлтийн дагуу эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны мөрдөн байцаалтын шатанд улсын өмгөөлөгчтэй анх уулздаг нь хамгийн өндөр буюу 38,8%-ийг эзэлж байна. Тухайлбал, мөрдөн байцаах ажиллагааны явцад улсын өмгөөлөгчөөс хууль зүйн туслалцаа авсан үйлчлүүлэгчийн 53,6% нь Хорих 461-р ангид хоригдож буй, 38,1% нь нийслэлийн дүүргүүдийн цагдаагийн газарт хэрэг нь шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгч байгаа бол 26,7% нь орон нутгийн үйлчлүүлэгчид байна. Үүнээс харахад улсын хэмжээнд үйлчилгээ үзүүлж буй тус Төвийн хувьд мөрдөн байцаалтын шатанд өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх үйл

ажиллагаа нийслэлийн салбаруудын хувьд харьцангуй өндөр үзүүлэлттэй байна. Харин орон нутгийн салбарууд шүүхийн шатанд төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээг түлхүү үзүүлдэг гэх үнэлгээ гарч байна.

Шигтгээ:

... Манай дээр хэрэг хийгээд ирж байгаа хүмүүс ядуу, бичиг үсэг мэдэхгүй, автобус унааны мөнгөгүй, боловсролгүй, хаана хэнд хандахаа мэдэхгүй хүмүүс байна. Тэгээд ХЗТТ-д улсын өмгөөлөгч томилуулахаар албан бичиг хүргүүлдэг, өөрсдөө бариад Эмон центерлүү явдаг. Урдаас төлбөрийн чадваргүйгээ нотлох шаардлага тавьдаг. Хуулийн хугацаанд байцаалт авах гэхээр энэ бичгээ хөөцөлдөөд, тэр чигтээ алга болдог. Барьсан хүнээ алдчихаар бидний ажил урагшаа явахгүй, тэр хүн маань ахиад олдохгүй зэрэг хүндрэл гарч байна. Улсын өмгөөлөгч дуудахаар унааны мөнгөгүй байна, ирээд ав гэдэг. Иймээс зарим яаралтай тохиолдолд бид хувийн өмгөөлөгч гуйгаад 10-20 мянган төгрөг төлүүлбэ, байцаалтанд суугаад өгөөч гэж гуйдаг. Угаасаа ядуу нь ойлгомжтой, төлбөрийн чадвар бүү хэл бүртгэлтэй хаяггүй, орон гээгүй хүмүүсээс янз янзын бичиг нэхээд байгаа нь хүндрэлтэй байдаг.

... ХЗТТ-өөс улсын өмгөөлөгч томилдог, гэхдээ хэнийг томилсноо харуу хэлдэггүй. Албан бичгийн харуу нь ирэхээр л мэддэг. Тэгээд өмгөөлөгчтэй ярихаар шүүх хуралтай, өөр газар байцаалттай гээд завгүй, ирж чадахгүй байх нь их байдаг. Бидэнд хуулиар заавал өмгөөлөгч байлцуулах шаардлагатай тохиолдол их гардаг. Үүн дээр хамтарч ажиллах, хурдтай байх шаардлагатай байна.

... Төрийн байгууллага хооронд албан бичиг солилцдог програмыг ХЗТТ ашигладаг байвал зүгээр байна. Хурдан, шуурхай, ойлгомжтой болно. Бас дүүргүүдийн цагдаагийн 2-р хэлтсүүд дээр улсын өмгөөлөгч байрладаг байвал шаардлагатай хүн нь хууль зүйн туслалцаагаа авах нөхцөл бүрдэнэ гэж боддог...

... дүүргийн цагдаагийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

... Шүүх хуралдаанд ирээд өмгөөлөгчгүй, өмгөөлөгч авах мөнгөгүй гээд, эрх, үүргээ мэдэхгүй орж ирдэг. Өмнө нь байцаалт өгөхдөө өмгөөлөгчтэй байсан ч түүнийгээ сайн мэддэггүй. Бид өмгөөлөгч авах боломжгүй бол ХЗТТ-д ханд гээд явуулдаг. Нөгөө шүүгдэгч өмгөөлөгчөө хайгаад төөрч будилад алга болдог. Очихоор нь төлбөрийн чадваргүй байдлаа нотло гэдэг шаардлага нь амьдралтай нийцдэггүй. Тэр хүмүүсийн ихэнх нь өөрийгөө ч бүрэн илэрхийлж чадахгүй эмзэг, дорой хүмүүс байдаг. Бид ХЗТТ-ийн манай дүүргийг харуцсан улсын өмгөөлөгч хаана байдгийг мэдэхгүй болохоор ХЗТТ-д улсын өмгөөлөгч бий гээд хэлээд явуулдаг. Албан бичгээр цөөн харьцдаг, яаралтай тохиолдолд утсаар яриад цаг тохирдог, ер нь бол шүүгдэгчээ өмгөөлөгчөө олоорой гээд л явуулдаг.

... дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчийн туслахтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

... Улсын өмгөөлөгчтэй шүүн таслах ажиллагааны явцад тааралддаг. Ер нь шүүх дээр байнга л явж байгаа нь харагддаг. Ачаалал ихтэй байдаг байх. Нэгэнт улсын өмгөөлөгч гэж байгаа тохиолдолд төлбөрийн чадваргүй хүмүүсийнхээ хууль ёсны эрх ашгийг бүрэн гүйцэт хамгаалдаг байвал зүгээр... Хэргийн материалтайгаа танилцалгүй орж ирэх явдал гардаг, харин шүүх хурал хойшлуулах нь харьцангуй бага байдаг

... аймгийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Харилцагч байгууллагуудын албан хаагчидтай хийсэн чанарын судалгааны дүнгээс харахад тус Төвийн улсын өмгөөлөгчид хуулиар улсын өмгөөлөгч байлцуулах шаардлагатай тохиолдол бүрт хүрч үйлчилж чадахгүй, ТЧЯҮХЗТХ-д заасан “төлбөрийн чадваргүй байдлаа нотлох” үүрэг үйлчлүүлэгчид төдийгүй шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын түвшинд хүндрэл үүсгэдэг байна. Ялангуяа

мэдүүлэг авах, хорио шийдэх зэрэг шуурхай шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлуудтай холбоотой хүндрэл үүсдэг гэж үзжээ.

Шигтгээ:

... Улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачаалал байнга өндөр байдаг, мөрдөн байцаалт, шүүх хурал дамжаад өдөржин гадуур ажиллаж байна. Хэргээ цуглуулж байгаад байгууллагын машинаар 461 орохоос бусад тохиолдолд унааны зардлаа бид өөрсдөө даадаг. Үндсэн цалингаас гадна утас, хоол, унааны мөнгө зэрэг зардал олгодоггүй болохоор хүндрэлтэй үе гардаг.

... Манай нийслэлийн 1 дүүргийн салбарт 2-3 улсын өмгөөлөгч ажилладаг. Цагдаа, шүүх, прокурор дээр олон хэрэг зэрэг шалгагдаж байхад хүн хүч хүрэлцэхгүй их хэцүү. Тэгээд ирсэнгүй, очсонгүй гэх гомдол гаргадаг, ялангуяа яаралтай дуудагдах үед өмнө нь цаг тохирсон ажлаа болих боломжгүй, гэхдээ аль нэг илүү гэснийгээ сонгох шаардлага үүсдэг. Үүнээс болоод улсын өмгөөлөгч ирээгүй гэх гомдол их гаргадаг байх.

... Зарим үйлчлүүлэгч утасны нэгжгүй, автобусны мөнгөгүй гээд уулздаггүй, ирдэггүй, бид л араас нь залгаж яав, ийв гээд сурагладаг, зарим нь бүр холбогдох боломжгүй болоод алга болчихдог.

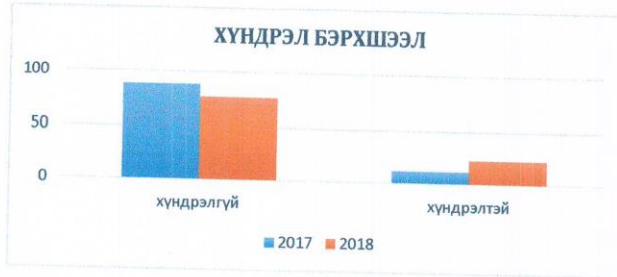
Улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Дээрх нөхцөл байдлыг улсын өмгөөлөгчдийн байр суурьнаас авч үзвэл хүний нөөцийн хомсдол, цаг хугацаа, санхүүгийн асуудал улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаанд ихээр нөлөөлдөг, ялангуяа нийгмийн эмзэг бүлэгтэй ажилладаг онцлог байдлаас шалтгаалан үйлчлүүлэгчидтэйгээ өөрсдөө утсаар холбогдох, утсаар холбогдохгүй бол байгаа газар нь очиж уулзах шаардлага үүсдэг. Ийм нөхцөлд ажиллаж байгаа атал үндсэн цалингаас гадна үйл ажиллагаанд шаардлагатай наад захын зардал олгохгүй байгаа нь хүртээмжийн асуудалд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлийг бий болгосон байна.

Харин байгууллагын удирдлагын зүгээс улсын өмгөөлөгчдийн хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх ажлын хүртээмжийг дээшлүүлэх тал дээр харилцагч байгуулагуудтай хамтран ажиллах, аль болох хүндрэл, бэрхшээлгүй ажиллах тухайд анхаарч байгаагаа илэрхийлж байна.

Мөн харилцагч байгуулагуудын зүгээс ТЧЯҮХЗТтХ-ийн дагуу зөвхөн төлбөрийн чадваргүйгээ нотолсон иргэдэд үйлчлэх эрх зүйн зохицуулалттай улсын өмгөөлөгчдийг ЭХХШТХ-д заасан өмгөөлөгч заавал байлцуулах шаардлага тавьсан бүхий л тохиолдол оролцох үүрэгтэй мэтээр ойлгож байгаа нь “улсын өмгөөлөгч” болон “томилогдсон өмгөөлөгч” –д холбогдох хуулийн зохицуулалтын ялгаатай байдлыг ойлгохгүй байгаатай холбож болохоор байна. Түүнчлэн төлбөрийн чадваргүй байдлаа нотолж чадахгүй иргэнд хууль зүйн туслалцаа хүсэх нь нэмэгдсэн, түүнчлэн цагдаа, шүүхийн байгууллагаас хэргийн материалтай танилцах хангалттай хугацаа өгөхгүй байх нь их байдагт улсын өмгөөлөгчид шүүмжлэлтэй хандаж байна.

Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 77,7% нь ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд ямар нэг хүндрэл гараагүй гэж хариулсан нь өмнөх оны Хэрэглэгчийн Үнэлгээгээр өгсөн 88% гэх үнэлгээнээс буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүндрэл үүсгэж буй нөхцөл байдлыг үндсэнд нь 2 ангилж болохоор байна. Нэг талаас, улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой 1/ улсын өмгөөлөгч утсаар хагас дутуу мэдээлэл өгдөг, хэрэгтэй үед утсаа авдаггүй 2/ ажилдаа ирдэггүй, ирж уулздаггүй, 4/ бичиг цаас нэхдэг, 4/ харьцааны соёлгүй, дээрэнгүй ханддаг, 5/ эсрэг талд /мөнгөөр/ үйлчилдэг зэрэг шүүмжлэл нөлөөлж байна. Тодруулбал, орон нутгийн болон хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчийн хувьд өмгөөлөгчтэй уулзахад хамгийн их хүндрэл гардаг гэж үзсэн бол нийслэлийн үйлчлүүлэгчид салбарын байршил хол, цаг их зарцуулдаг нь хүндрэл үүсдэг гэж үзжээ.

Гарч буй хүндрэлүүд	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Бичиг цаасны ажил, түүнийг хөөцөлдөх	11.1%	20.0%	.0%	10.7%
ХЗТТ-ийн байршил хол, цаг хугацаа алдах	42.9%	26.7%	3.6%	29.8%
Өмгөөлөгчтэйгөө биечлэн уулзах боломж хомс	28.6%	40.0%	82.1%	43.8%
Өмгөөлөгчтэйгөө утсаар ярих боломж муу	17.5%	13.3%	14.3%	15.7%

Нөгөө талаас 1/үйлчлүүлэгч хаана, хэнд хандахаа мэдэхгүй байх, 2/улсын өмгөөлөгч тухайн хэрэгт оролцох боломжгүй болохыг ойлгохгүй байх асуудал үүсдэгтэй холбоотой байна. Тухайлбал, судалгаанд хамрагдсан үйлчлүүлэгчийн тал орчим буюу 49% нь төлбөрийн чадваргүй яллагдагч хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа авах эрхтэй тухай мэдэж байгаа бол үлдсэн хэсэг нь хуулийн энэ шаардлагын талаар мэдээлэлгүй байна.

Үйлчлүүлэгчдийн өгсөн мэдээллээс харахад хуулийн шаардлагын талаар хамгийн өндөр түвшинд /89,3%/ хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчид мэдэж байгаа бол нийслэлийн болон орон нутгийн салбараар үйлчлүүлэгчдийн 36% нь энэ талаар үнэн зөв мэдээлэлтэй байна.

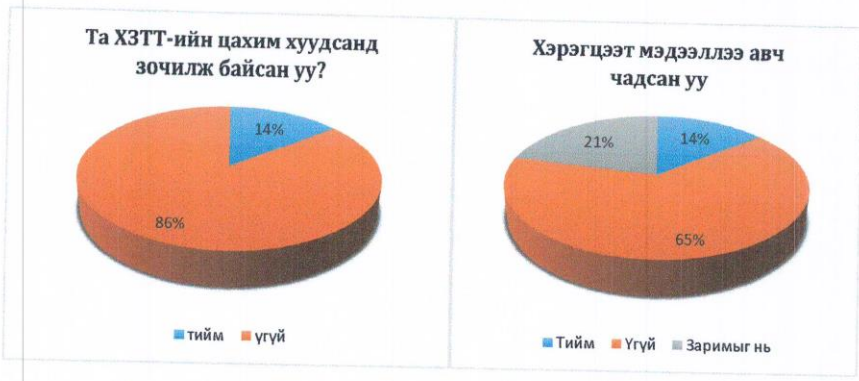

Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагаа, улсын өмгөөлөгчдийн үзүүлэх үйлчилгээний талаар иргэд олон нийт хэрхэн, хаанаас мэдээлэл авдаг талаар тандалт хийхэд танилаасаа энэ талаар мэдээлэл авдаг байдал өнөөг хүртэл хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байна. Үүний дараа цагдаагийн болон шүүхийн байгууллагаас мэдээлэл авдаг байна. Ялангуяа хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн 70 орчим хувь нь цагдаа болон шүүхийн байгууллагаас энэ төрлийн үйлчилгээний талаар мэдээлэл авдаг гэсэн нь ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгч эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны мөрдөн шалгах шат болон анхан шатны шүүхийн шатнаас эхэлж оролцдог гэх мэдээллийг бататгаж байна.

Мэдээллийн эх сурвалж	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт % 2018 онд	Нийт % 2017 онд
Танил тал, хүмүүсийн ам дамжсан ярианаас	27.0%	30.0%	25.0%	27.3%	37,3%
Телевиз, радио, сонин сэтгүүлээс	7.9%	16.7%	3.6%	9.1%	2%
ХЗТТ-ийн цахим хуудаснаас	9.5%	10.0%	.0%	7.4%	2,9%
Өмгөөлөгчдөөс	12.7%	20.0%	3.6%	12.4%	2%
Хууль шүүхийн байгууллагаас	12.7%	13.3%	28.6%	16.5%	17,6%
Цагдаагаас	25.4%	.0%	39.3%	22.3%	31,4%
Прокуророос	4.8%	6.7%	.0%	4.1%	2,9%
Бусад	.0%	3.3%	.0%	.8%	1%

Судалгаанаас харахад үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэг бүхий ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны талаар танил талаасаа болон шүүх, цагдаа зэрэг хууль сахиулах байгууллагаас мэдээлэл авах түвшин буурсан бол телевиз, радио, цахим хуудас зэрэг эх сурвалжаас мэдээлэл авах түвшин 50-520 дахин нэмэгдсэн

байна. Энэ нь ХЗТТ-өөс иргэд, олон нийтэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгааны ажиллагаа үр нөлөөтэй байгааг харуулж байна.

Хэдийгээр цахим хуудаснаас мэдээлэл авах үзүүлэлт өссөн хэдий ч үйлчлүүлэгчдийн 86% нь ХЗТТ-ийн lac.gov.mn цахим хуудсыг мэддэггүй, орж үзэж байгаагүй бол уг цахим хуудсанд зочилж байсан үйлчлүүлэгчдийн 64,7% нь хэрэгцээт мэдээллээ олж чадаагүй гэж хариулснаас харахад байгууллагын цахим хуудсыг иргэд, олон нийтэд ялангуяа үйлчлүүлэгчдийн онцлогт нийцүүлэн бүтэц, хэлбэрийг шинэчлэн, аль болох хялбар ойлгогдох, хэрэглэгдэхүйц болгох шаардлагатайг харуулж байна.

Шигтгээ:
 ... ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой ямар нэг мэдээлэл 2018 онд аваагүй. Гэхдээ шүүгчид энэ талаар мэдээлэх хэрэггүй байх. Бид хуулиа уншаад шаардлагатай мэдээллээ олж авдаг. Бидэнд гэхээсээ илүү шүүх дээр эрхээ мэдэхгүй, өмгөөлөгчгүй ирж байгаа иргэдэд зөвлөгөө өгч мэдээлэл хүргэх шаардлагатай байна.
 ... дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:
 ... Энэ онд шүүгчийн туслахуудад ХЗТТ болон улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл өгөөгүй. Тийм болохоор бид ХЗТТ-ийн салбар хаана байрладаг талаар ч мэдээлэлгүй байдаг учраас шууд ХЗТТ-д ханд гээд хүмүүсийг явуулдаг. Хуульд амьжиргааны түвшинд хамаарах шаардлага тавьсан байдаг болохоор тэр шаардлагыг хангах хэрэгтэй гэж хэлдэг. Өөр ямар зүйл шаарддагийг бас сайн мэдэхгүй байна.
 ... дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчийн туслахтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:
 ... Уг нь ХЗТТ-өөс ийм тийм хэрэгт ингэж туслалцаа үзүүлсэн, үзүүлж байна. Өмгөөлөгчдийн тоо хэд байгаа, ажлын ачаалал нь хэр их байгаа гээд мэдээлэл ирүүлж байвал зүүгээр байна. Гэтэл ийм зүйл хийдэггүй, ядаж брошур тараадаггүй. Бид улсын өмгөөлөгч авах шаардлагатай хүнд дандаа амаар мэдээлэл өгдөг, уг нь бүрдүүлэх материал, процессыг нь бичихсэн тараах материал өгөөд гаргадаг байвал хэн хэндээ хэрэгтэй байна. Ер нь ХЗТТ-ийн талаарх ойлголт, сэтгэгдэл манай дүүргийг харуулсан улсын өмгөөлөгчдийн харилцаа, зан аашаар л үнэлэгддэг. Ядаж хэзээ ээлжийн амралт, чөлөө авсан талаар мэдээлэл ирүүлж баймаар байгаа юм... дүүргийн цагдаагийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

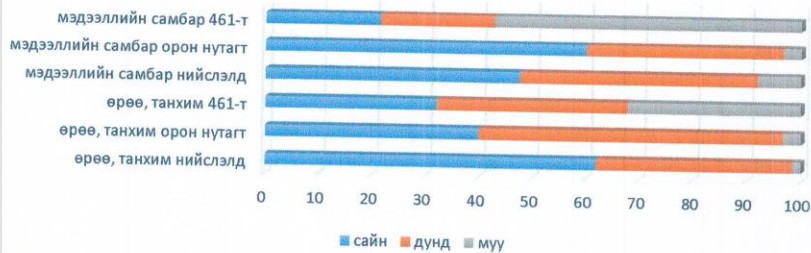
... Улсын өмгөөлөгч яг ямар тохиолдолд оролцоод байгаа нь тодорхойгүй болсон. Эрх зүйн зохицуулалт нь өөрчлөгдөж байгаа гэсэн. Улсын өмгөөлөгчийн талаар жишиг гарын авлага шиг зүйл гаргаж тараах нь зүйтэй байх. Мэдээж бүх прокурорт тараах боломжгүй байх, тиймээс удирдах газраар нь дамжуулбал үр дүнтэй байх.

... аймгийн прокурортой хийсэн ярилцлагаас

Харилцагч байгууллагуудын албан хаагчдын зүгээс 2018 онд ХЗТТ-ийн үйл, ажиллагаатай холбоотой ямар нэг мэдээ, мэдээлэл аваагүй талаар судалгааны явцад хэлж байсан. Иймээс хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчдад мэдээлэл түгээх асуудал орхигдсон шинжтэй байна.

Иргэдэд хууль зүйн туслалцаа үзүүлж буй байрны орчин нөхцөлийн талаар судалгаанд оролцсон иргэдийн хүрээнд тандалт хийж ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаанд холбогдох үнэлгээ өгөхийг зорьсон бөгөөд судалгаанд хамрагдсан иргэдийн зүгээс ХЗТТ-ийн салбаруудын үйлчилгээний өрөө, тасалгаа, тохижилт, ая тухтай байдлыг 49,6% нь сайн гэж үнэлсэн байна. Энэ үнэлгээ салбарын байршлаас хамааран харилцан адилгүй байгааг доорх графикаас харж болох юм.

Хууль зүйн туслалцаа үзүүлж буй орчин

Үйлчлүүлэгчийн сэтгэл, ханамжийн судалгааны дүнгээс харахад байрны орчин нөхцөл, мэдээлэл авах боломж хорих 461-р ангид хамгийн муу байна гэж үнэлжээ. Ерөнхийдөө ХЗТТ-ийн үйлчилгээний өрөө, тасалгаа, тохижилт, ая тухтай байдалд холбогдох үйлчлүүлэгчийн сэтгэл ханамжийн түвшинг бууруулж буй хүчин зүйл нь хорих 461-р анги дахь уулзалтын өрөө, тасалгаанд өгсөн үнэлгээ байна.

ХЗТТ-өөс 2018 онд хэрэгжүүлсэн шинэ санаачилга, шинэлэг үйл ажиллагааны талаарх иргэд, олон нийтийн сэтгэгдлийг лавлахад “үйлчилгээ иргэдэд ойртсон, иргэдэд хэрэгтэй үйлчилгээ үзүүлдэг болсон” гэх хариулт давамгайлж байгаа бол “шинэлэг үйл ажиллагааны талаар мэдээлэлгүй байна” гэх хариултыг олонх нь өгсөн байна. Харин үйлчилгээ муудсан, үнэгүй нь л сайхан байна, үнэгүй хэдий ч чанартай болгох шаардлагатай гэсэн хариулт цөөнгүй ирсэн байна.

ld

2.3. Өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлт

ХЗТТ-д иргэд, байгууллагаас 2018 оны 09 дүгээр сарын 25-ны өдрийн байдлаар хууль зүйн туслалцаа хүссэн өргөдөл 2544, хүний нөөцийн асуудлаар /ажилд орох, ажлаас чөлөөлүүлэх тухай/ 37, харьяаллын бус асуудлаар хандсан 44, улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой ирүүлсэн гомдол 5, албан хаагчдаас ирүүлсэн санал хүсэлт 29 ирсэн бөгөөд нийт 2659 өргөдөл гомдол, санал хүсэлтийг хүлээн авч, "Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай" хууль болон "Хууль зүйн туслалцааны төвд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам"-ын хүрээнд хуулийн хугацаанд бүрэн шийдвэрлэжээ.⁷

ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн иргэдээс авсан судалгааны дүнгээс харахад улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээтэй холбогдох асуудлаар өргөдөл, гомдол, санал, шүүмж гаргах нөхцөл хэр хэмжээнд бүрдсэн, нээлттэй эсэх тухайд иргэдийн 46,3 нь сайн, 39,7% нь дунд зэрэг гэж үнэлжээ. Энэхүү үнэлгээний түвшин нийслэлд болон орон нутагт ойролцоо түвшинд байгаа бол хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчдийн хувьд эрс өөр үнэлгээтэй байна.

Харин гаргасан өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч, шийдвэрлэж буй байдал, хариу өгөх, арга хэмжээ авах байдлын тухайд судалгаанд оролцсон нийт иргэдийн 43,8% нь сайн, 41,3% нь дунд, 14,9% нь муу гэх үнэлгээ өгсөн байна. Тодруулбал, өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн байдалд

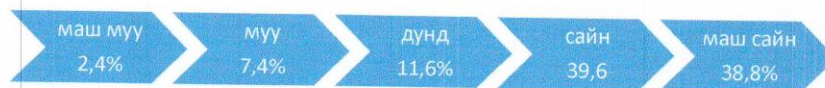
цагдан хоригдож буй үйлчлүүлэгчид хамгийн сэтгэл дундуур байдаг бөгөөд үр дүнг дунд гэж үнэлэх нь их байна. Харин орон нутгийн салбараар үйлчлүүлсэн иргэдийн 60 орчим хувь нь өргөдөл, гомдлын мөрөөр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, эргэж мэдээлэл өгөх байдалд хамгийн сэтгэл өндөр байдаг бол нийслэлийн салбаруудын тухайд үйлчлүүлэгчдийн 90 орчим хувь нь өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэсэн байдлыг тодорхой хэмжээнд хүлээн зөвшөөрдөг байна.

Дээрхээс харахад тус байгууллага албан байгууллага, иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэж байгаа бөгөөд байгууллагын үйл ажиллагааны онцлогоос хамааран иргэдээс ирүүлж буй өргөдлийн тоо өндөр байна. Иргэдээс ирүүлсэн өргөдлүүд нь ихэвчлэн үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа хүссэн

⁷ ХЗТТ-ийн 3 дугаар улирлын үйл ажиллагааны тайлангаас

өргөдөл байх ба өргөдөл, гомдлыг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэсэн байдлаас харахад хууль зүйн туслалцаа хүссэн иргэнд хуулийн хугацаанд багтаан хууль зүйн туслалцаа үзүүлж байна гэж үнэлж байна. Харин өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэж хариу өгсөн, арга хэмжээ авсан үр дүнг судалгаанд хамрагдсан нийт үйлчлүүлэгчдийн 85 гаруй хувь нь тодорхой хэмжээнд хүлээн зөвшөөрсөн бол 15 орчим хувь нь хангалтгүй буюу муу үнэлгээ өгчээ. Үүнд хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчдийн үнэлгээ ихээхэн нөлөөлсөн байна. Үүнээс харахад ХЗТТ-ийн өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтэд өгсөн үнэлгээ өнгөрсөн оны 66,6%-тай байсан хэрэглэгчийн үнэлгээнээс 11,8%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна.

ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн, судалгаанд хамрагдсан иргэдээс тус Төвийн үйл ажиллагааг 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд 78,4 хувь нь сайн, маш сайн үнэлгээг, 11,6 хувь нь дунд үнэлгээг, 9,9 хувь нь муу, маш муу үнэлгээг тус тус өгсөн бөгөөд мэдэхгүй гэх хариулт өгсөн тохиолдол гараагүй байна.

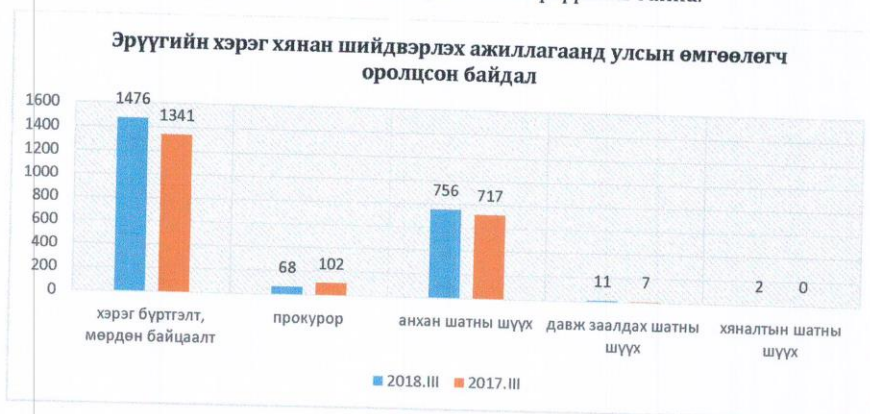

24

ГУРАВ. ХЗТТ-ИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЧАНАР, ХҮРТЭЭМЖ, УЛСЫН ӨМГӨӨЛӨГЧИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮНЭЛГЭЭ

Улсын өмгөөлөгчид ТЧЯҮХЗТХ-д зааснаар эрүүгийн хэргийн төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтанд хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй.

2018 оны 3 дугаар улирлын тайлан мэдээнээс харахад 2313 эрүүгийн хэрэгт улсын өмгөөлөгчөөс үйлчилгээ авах хүсэлт гаргасан бөгөөд үүнээс хэрэг бүртгэх шатанд 213, мөрдөн байцаах шатанд 1263, прокурорын шатанд 68, анхан шатны шүүхийн шатанд, 756, давж заалдах шатны шүүхийн шатанд 11, хяналтын шатны шүүхийн шатанд 2 хэрэгт өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлсэн байна.

Үүнийг өмнөх оны мөн үеийн байдалтай харьцуулахад улсын өмгөөлөгчийн оролцоо хэрэг бүртгэл, мөрдөн байцаах шатанд 10%-иар, анхан шатны шүүхийн шатанд 5,15%-иар, давж заалдах шатны шүүхийн шатанд 36,3%-иар тус тус өссөн, харин прокурорын шатанд 33,3%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна. Хяналтын шатны шүүхийн шатанд шийдвэрлэгдсэн эрүүгийн хэрэгт улсын өмгөөлөгч 2015 онд 2, 2016 онд 2 удаа өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлж байсан бол 2017 онд огт оролцоогүй. Харин 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 2 хэрэгт улсын өмгөөлөгч оролцсон байна.

Үүнээс харахад 2018 онд төлбөрийн чадваргүй нь тогтоогдсон эрүүгийн хэргийн сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн 63,8% нь хэрэг бүртгэл, мөрдөн байцаалтын шатанд төрөөс төлбөргүй үзүүлж буй хууль зүйн туслалцаа авсан бол энэ үзүүлэлт өмнөх оны мөн үед 61,6%-тай байжээ.

Харин анхан шатны шүүхийн шатанд хууль зүйн туслалцаа авч буй иргэдийн тоо тогтмол өндөр байгаа нь зорилтот бүлгийн иргэд төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээ авах эрх, түүнийг хэрэгжүүлэх боломжийн талаар ойлголт тааруу байгааг харуулж байна.

Шигтгээ.

...Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр хэрэг нь шийдэгдэж буй эмзэг бүлгийн буюу ядуу, боловсрол багатай иргэдийн тал орчим хувь нь өмгөөлөгчгүй ирдэг. Үүнийгээ өмгөөлөгч авах мөнгөөгүй, хаанаас авахаа мэдэхгүй байгаа гэж тайлбарладаг. Гэтэл мөрдөн байцаалтын шатанд авах явцад хуулийн шаардлагад нийцүүлэн өмгөөлөгч байлцуулан мэдүүлэг авчихсан байдаг. Бид тэр хүмүүст улсын өмгөөлөгч авах боломжийн талаар хэлж өгөөд явуулдаг боловч учраа олохгүй, олон баримт бичиг бүрдүүлдгээс болоод хэд хонож байж ирдэг. Үнэндээ бид ч гэсэн өөрийн дүүргийг хариуцсан улсын өмгөөлөгч хаана байрладаг, утасны дугаар нь хэд вэ гэх зэрэг зүйлийг мэддэггүй. Тийм болохоор ХЗТТ-д хандаарай гээд ерөнхий мэдээлэл өгдөг.

...дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчийн туслахтай хийсэн ярилцлагаас

Мөн ТЧЯҮХЗТТХ-д 2017 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд төлбөрийн чадваргүй ялтанд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүргийг⁸ ХЗТТ-д хариуцуулсан боловч ХЗТТ-өөс гаргаж буй тайлан, мэдээнд энэ талаарх тоо, мэдээг тухайлан тусгадаггүй байна. Үүнийг нэг талаас ялтан хэрэг үйлдэж хууль зүйн туслалцаа авах шаардлага үүсэх тохиолдол бага байгаатай, нөгөө талаас эрүүгийн хэрэг үйлдэж хорих ял эдэлж буй ялтанд төрөөс төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг таниулах арга хэмжээ зохион байгуулдаггүйтэй холбон тайлбарлаж болох юм.

Дээрх мэдээллээс харахад ерөнхийдөө ТЧЯҮХЗТТХ-иар үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах эрх бүхий зорилтот бүлгийн иргэд эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны прокуророос бусад бүхий л үе шатанд Үндсэн хууль болон Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хууль шүүхийн өмнө тэгш байх, төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах зэрэг эрхээ эдлэх байдал өссөн үзүүлэлттэй байгаа нь төрөөс төлбөргүй үзүүлж буй хууль зүйн туслалцааны талаарх олон нийтийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын мэдлэг, мэдээлэл нэмэгдсэнтэй, мөн шинэчлэгдэн батлагдсан Эрүүгийн хууль, ЭХХШТХ-д төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хангахтай холбоотой зохицуулалтуудыг өргөн хүрээнд тусгаж өгсөнтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Гэхдээ хууль зүйн туслалцаа авах эрхээ эдлэх, хуулиар олгогдсон боломжийг ашиглах нөхцөлийг улам илүү бүрдүүлэх, иргэдэд мэдээлэл хүргэхийн тулд баг, хорооны Засаг дарга, нийгмийн ажилтан, цагдаа, өрхийн эмч, эргүүл зэрэг засаг захиргааны анхан шатны нэгжүүдэд ажиллаж буй албан хаагчдад ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны талаар мэдлэг олгох, тэдгээрээр дамжуулан иргэд, олон нийтэд мэдээлэл түгээх ажлыг зохион байгуулах, байнгын мэдээллийн самбар ажиллуулах зэрэг таниулах, сурталчлах арга хэмжээ авах шаардлагатай байна.

ХЗТТ 2014 оноос эхлэн үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд өнгөрсөн 5 жилийн хугацаанд тус төвд хандаж хууль зүйн зөвлөгөө авах хүсэлтэй иргэдийн тоо байнга өссөн шинжтэй байгаа бол үнэ төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээ авах хүсэлт гаргасан, хууль тогтоомжид заасан шаардлага хангасан иргэдийн тоо тогтмол байх

⁸ ТЧЯҮХЗТТХ-ийн 6.2.Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, шүүгдэгч, ялтан энэ хуулийн 6.1-д заасан хууль зүйн туслалцаа авах эрх бүхий хүнд хамаарна.

хандлагатай байна. Улсын өмгөөлөгчдийн зүгээс тодорхой хэрэгт төлбөрийн чадвартай байх, харьяаллын биш байх зэрэг хуульд заасан үндэслэлээр өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзсан шийдвэр гаргасан тохиолдол мөн адил тогтмол үзүүлэлттэй байна.

Хууль зүйн зөвлөгөөний тухайд. ТЧЯҮХЗТТХ-ийн 5, 6 дугаар зүйлд хууль зүйн туслалцаа буюу хууль зүйн зөвлөгөөг төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтанд үзүүлэх хуулийн зохицуулалттай хэдий ч ХЗТТ нь нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөөг эрүү, иргэн захиргааны хэрэг маргаанд хамаарах асуудлаар иргэдийн төлбөрийн чадварыг үл харгалзан үзүүлж байгаа нь хууль зүйн зөвлөгөө үзүүлсэн тохиолдлын тоо өсөхөд нөлөөлжээ.

ХЗТТ нь 2018 онд 51 улсын өмгөөлөгч, 6 улсын өмгөөлөгчийн туслахтай ажиллажээ.⁹ ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчдийн талаас илүү хувь нь 30-40, 60-аас дээш насныхан байгаа бөгөөд улсын өмгөөлөгчийн туслахуудын дунд 20-30 насныхан зонхилж байна.

Боловсролын түвшний хувьд нийт улсын өмгөөлөгч, тэдгээрийн туслахуудын дунд 45 буюу 78,9% нь бакалаврын зэрэгтэй, 21,1% буюу 12 нь

хууль зүйн магистрын зэрэгтэй хуульч, эрх зүйчид байна. Үүнийг 2017 онд улсын өмгөөлөгч, тэдгээрийн туслахуудын дунд магистр 14, бакалавр 41 байсан үзүүлэлттэй харьцуулахад магистрын зэрэгтэй албан хаагчид 14,2%-иар буурч, бакалаврын зэрэгтэй албан хаагчид 8,8%-иар өссөн байна.

Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд зааснаар хууль зүйн зөвлөгөө нь хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааны нэг төрөл бөгөөд энэ төрлийн үйлчилгээг зөвхөн хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх

⁹ ХЗТТ-өөс ирүүлсэн мэдээллээс

24

эрх бүхий этгээд үзүүлэх боломжтой. Үүнээс харахад хууль зүйн зөвлөгөө өгөх эрх бүхий 51 улсын өмгөөлөгч 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 8835 хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн нь нэг улсын өмгөөлөгчид дунджаар **173 зөвлөгөө, мэдээлэл** оногдож байгаа бөгөөд салбаруудын онцлогоос хамааран энэ тоо харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийслэлийн төвийн дүүрэг болох Хан-Уул дүүрэг дэх ХЗТТ-ийн салбарын 3 улсын өмгөөлөгч 294 зөвлөгөө өгсөн бол Дорнод аймаг дахь ХЗТТ-ийн салбарын 2 улсын өмгөөлөгч 138 зөвлөгөө өгсөн байна. Харин улсын өмгөөлөгчдийн туслахууд эрх зүйн хөтөч хэлбэрээр ажиллаж иргэдэд эрх зүйн мэдээлэл хүргэдэг байна. Ерөнхийдөө тус Төвөөс иргэдэд хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн тоон үзүүлэлтэд сургалт, сурталчилгаа, 70001982 дугаарын утсаар болон цахимаар өгсөн зөвлөгөө, мэдээллийн тоо их нөлөөлж байна.

Шигтгээ.

Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн иргэдийн тоо жил бүр өсөж байгаа. Гэхдээ энэ нь улсын өмгөөлөгчдийн үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлдөггүй гэж харж байгаа. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгнө гэдэгт зөвхөн нэг нэг хүний хэрэг маргаанд хамаарах хууль зүйн зөвлөгөөг бус дангаар болон бусад байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, сургалт, зөвлөгөөн, хэлэлцүүлгийн үед төрөөс төлбөргүй үзүүлж буй хууль зүйн туслалцааны талаар мэдээлэл авсан хүний тоо бас ордог. Тухайлбал аймгийн ЗТДГ-тай хамтран зохион байгуулсан сургалт, сурталчилгаа, нээлттэй өдөрлөг зэрэг арга хэмжээний үеэр нэгэн зэрэг олон хүнд мэдээлэл хүргэх тохиолдол бий.

ХЗТТ-ийн ЗУХДаргатай хийсэн ярилцлагаас

Өмгөөллийн үйлчилгээний тухайд. Улсын өмгөөлөгчийн зүгээс төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлсэн хэргийн тоо сүүлийн 3 жилийн байдлаар 2500 орчимд хэлбэлзэж байгаа боловч эдгээр хэргийн холбогдогчдын тоо өсөх хандлагатай байгаа нь гэмт хэргийн төрөл, түүнийг үйлдэх хэлбэр зэрэгт өөрчлөлт орж байгааг харуулж байгаа бол гэмт хэрэгт холбогдогчдын дунд насанд хүрээгүй хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн холбогдох явдал нэмэгдэх төлөвтэй байгаа нь хэргийн ээдрээ төвөгтэй байдал нэмэгдэж, улсын өмгөөлөгчдөөс хууль зүйн төдийгүй бусад нарийн мэргэшлийн мэдлэг, ур чадвар шаардаж байна. 2018 оны 3 дугаар улирлын дүн мэдээнээс харахад 1 улсын өмгөөлөгчид дунджаар **55 хэрэг** ногдож байна. Гэхдээ энэ үзүүлэлт салбар бүрт харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, 2018 оны эхний 3 улирлын байдлаар нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн ХЗТТ-ийн салбар 227, Сонгинохайрхан дүүргийн салбар 263 хэрэг тус тус хүлээн авсан бол Дорноговь аймгийн салбар 26, Төв аймгийн салбар 109 хэрэг хүлээн авсан нь салбаруудын ажлын ачаалал харилцан адилгүйг харуулж байна. Иймээс улсын өмгөөлөгчдийн хуульчийн мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэхээс гадна үйлчлүүлэгчдийн онцлог байдлыг харгалзан бусад салбар, мэргэжлийн сургалтад хамруулах, ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх талаар дорвитой арга хэмжээ авах асуудал тулгамдаж байна гэж үзэж болох байна.

Шигтгээ.

... Хууль зүйн туслалцааны төвийн улсын өмгөөлөгчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх явцад онц ноцтой, олон үйлдэлтэй, олон оролцогчтой зэрэг хүнд хэрэгт оролцох шаардлагатай тохиолдлууд гарах нь цөөнгүй байна. Хэдийгээр манай өмгөөлөгчид харилцан туршилага солилцох, зөвлөгөө авах зэргээр эдгээр асуудлыг шийдвэрлэж байгаа боловч заримдаа мэргэжлийн өндөр мэдлэг, туршилагатай хуульчаас зөвлөгөө авах шаардлага үүсэх тохиолдол цөөнгүй байна. Иймд манай Төвд ийм зөвлөх ажиллуулж, улсын өмгөөлөгчдийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлдэг байвал их зүгээ санагддаг.

ХЗТТ-ийн ЗУХДаргатай хийсэн ярилцлагаас

ХЗТТ-өөс үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авсан иргэдийн дунд явуулсан судалгаанаас харахад тэдний 75,2% нь өмгөөллийн үйлчилгээ авсан тухай өмнөх хэсэгт дурдсан.

ХЗТТ-ийн 2018 оны үйл ажиллагаанд өгөх хэрэглэгчийн үнэлгээг тогтоох зорилгоор үйлчлүүлэгчдийн зүгээс улсын өмгөөлөгчөөс өмгөөллийн үйлчилгээ авсан орчин нөхцөл, тэдгээрийн мэдлэг ур чадвар, хандлага, харилцаатай хамаарах асуудлаар анкетын судалгаа авсан.

ТЧЯҮХЗТТХ-ийн дагуу үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах эрх бүхий ХЗТТ-ийн

үйлчлүүлэгчтэй улсын өмгөөлөгчийн уулзалт, ярилцлага хийсэн давтамжтай холбоотой асуултад нийслэлийн салбараар үйлчлүүлэгчдийн 31,7% нь 3 удаа, орон нутгийн салбараар үйлчлүүлэгчдийн 50% нь 2 удаа, хорих 461-р ангид түр саатуулагдсан үйлчлүүлэгчдийн 60,7% нь 1 удаа уулзсан гэж хариулсан байна. Ерөнхий дүнг харвал нийт үйлчлүүлэгчдийн 86,9%-тай нь 1-3 удаа уулзалт хийсэн дүнг гарч байна.

Уулзалтын давтамжийн тоо	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт%
1 удаа	23.8%	23.3%	60.7%	32.2%
2 удаа	28.6%	50.0%	21.4%	32.2%
3 удаа	31.7%	20.0%	3.6%	22.3%
4 удаа	9.5%	.0%	10.7%	7.4%
5 удаа	3.2%	6.7%	3.6%	4.1%
5-аас дээш удаа	3.2%	.0%	.0%	1.7%

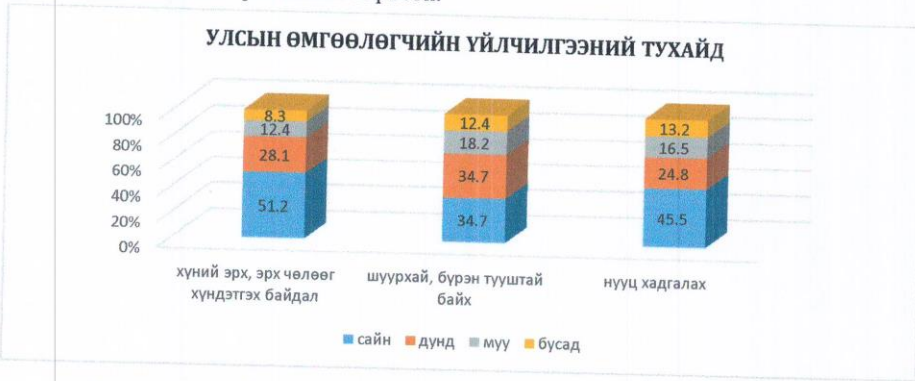
Гэхдээ дээрх үзүүлэлтээс харахад улсын өмгөөлөгч аль салбарт ажиллаж байгаагаас хамааран үйлчлүүлэгчтэй уулзах тоо ялгаатай байна. Тухайлбал, нийслэлийн дүүргүүдийн салбарын улсын өмгөөлөгчид гадуур шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгчийн 84,1%-тай 1-3 уулздаг бол хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчдийн 60,7%-тай 1 удаа уулздаг байна. Харин орон нутгийн салбаруудын улсын өмгөөлөгчид үйлчлүүлэгчдийнхээ 93,3%-тай нь 1-3 удаа уулздаг бөгөөд үүний 50% нь 2 удаагийн уулзалт эзэлж байна.

Уулзалтын хугацаатай холбоотой өгсөн мэдээллээс харахад улсын өмгөөлөгч 1 үйлчлүүлэгчтэй 10-20 минут уулздаг гэж судалгаанд хамрагдсан нийт иргэдийн 53% нь хариулснаас харахад дундаж хугацааг энэ хугацаагаар тогтоож болохоор байна. Судалгааны дүнгээс харахад хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчтэй 10-15 минут уулздаг бол салбаруудаар үйлчлүүлж буй

иргэдтэй 15-20 минут уулздаг гэж үнэлжээ.

Судалгаанд хамрагдсан иргэдээс улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой зарим мэдээллийг тодруулах замаар тэдний үзүүлж буй үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг үнэлэхийг зорьсон.

Үйлчлүүлэгчдийн зүгээс улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, нууц хадгалах тухайд "сайн" ажилладаг гэж үнэлжээ. Тодруулбал, улсын өмгөөлөгч хүний эрх, эрх чөлөөг хэр түвшинд хүндэтгэдэг тухайд нийслэлийн үйлчлүүлэгчдийн 54%, орон нутагт 76,7% нь сайн гэж, шуурхай түүштай байдлыг нийслэлд 42,9%, орон нутагт 33,3% нь сайн гэж, нууц хадгалах тухайд нийслэлд 47,6%, орон нутагт 60% сайн гэсэн үнэлгээ өгчээ.

Хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	54.0%	76.7%	17.9%	51.2%
Дунд	28.6%	10.0%	46.4%	28.1%
Муу	12.7%	10.0%	14.3%	12.4%
Мэдэхгүй	4.8%	3.3%	21.4%	8.3%

Шуурхай, бүрэн, тууштай байх	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	42.9%	33.3%	17.9%	34.7%
Дунд	34.9%	43.3%	25.0%	34.7%
Муу	11.1%	13.3%	39.3%	18.2%
Мэдэхгүй	11.1%	10.0%	17.9%	12.4%

Нууцыг чанд хадгалах	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	47.6%	60.0%	25.0%	45.5%
Дунд	30.2%	16.7%	21.4%	24.8%
Муу	17.5%	10.0%	21.4%	16.5%
Мэдэхгүй	4.8%	13.3%	32.1%	13.2%

Улсын өмгөөлөгчтэй анх уулзаад танд тусалж чадна гэдэг итгэл төрж байсан уу?	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Тийм	68.3%	66.7%	57.1%	65.3%
Үгүй	31.7%	33.3%	42.9%	34.7%

Танд өмгөөлөгчдийн зүгээс дараахь хууль бус үйл ажиллагаа, дарамт шахалт үзүүлж байсан уу?	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Төлбөр нэхэх	6.3%	13.3%	14.3%	9.9%
Ашиг сонирхлын зөрчилтэй гэдгээ нуун дарагдуулах	19.0%	40.0%	3.6%	20.7%
Үгүй	74.6%	46.7%	82.1%	69.4%

Үйлчилгээг хуулийн хугацаанд шуурхай үзүүлэх байдал	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	52.4%	63.3%	28.6%	49.6%
Дунд	41.3%	33.3%	42.9%	39.7%
Муу	6.3%	3.3%	28.6%	10.7%

Үйлчилгээг адил тэгш ялгаваргүй үзүүлэх байдал	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	49.2%	43.3%	32.1%	43.8%
Дунд	46.0%	50.0%	35.7%	44.6%
Муу	4.8%	6.7%	32.1%	11.6%

Үйлчилгээний чанар, үр дүн	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	
Сайн	47.6%	50.0%	32.1%	44.6%
Дунд	38.1%	36.7%	42.9%	38.8%
Муу	14.3%	13.3%	25.0%	16.5%

Улсын өмгөөлөгчийн зан, харилцаа, ёс зүй	Нийслэл	Орон нутаг	Хорих 461-р анги	Нийт %
Сайн	44.4%	43.3%	42.9%	43.8%
Дунд	46.0%	53.3%	53.6%	49.6%
Муу	9.5%	3.3%	3.6%	6.6%

Улсын өмгөөлөгчөөс үйлчилгээ авсан иргэдийн дийлэнх нь /65,3%/ өмгөөлөгчтэй анх уулзаад “тусалж чадна” гэх сэтгэгдэлтэй байдаг бол үйлчилгээ авах хугацаанд энэ итгэл үнэмшил буурч эхэлдэг нь улсын өмгөөлөгчийн зан, харилцаа, ёс зүй, үйлчилгээний чанар, үр дүн, шуурхай байдал зэргээс шалтгаалдаг байна. Харин улсын өмгөөлөгчийн зүгээс ямар нэг шахалт дарамт үзүүлдэггүй гэж судалгаанд хамрагдсан нийт үйлчлүүлэгчийн 70 орчим хувь үзсэн байна.

Улсын өмгөөлөгчийн харилцаа хандлага, ур чадварын талаар судалгаанд хамрагдсан үйлчлүүлэгчдээс мэдээлэл хүсэхэд тэдний зүгээс улсын өмгөөлөгчийн ажлын туршлага, мэргэжлийн ур чадвар, үйлчилгээтэй холбоотой мэдээллийг бүрэн гүйцэт өгөх байдал болон үйлчлүүлэгчтэйгээ эргэх холбоотой ажилладаг эсэх талаар санал авахад нийт үйлчлүүлэгчдийн 45,5% нь улсын өмгөөлөгчийн ажлын туршлага “дунд” гэж үнэлсэн бол энэ үнэлгээ нийслэл болон орон нутагт харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, нийслэл болон хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн 50% нь, орон нутгийн салбаруудаар үйлчлүүлэгчдийн 30% нь “дунд” гэж үнэлжээ. Хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчдийн 25% нь, орон нутгийн үйлчлүүлэгчдийн 20% нь “муу” гэж үнэлсэн байна. Харин нийслэлийн үйлчлүүлэгчдийн 40%, хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн 25% нь улсын өмгөөлөгчийн ажлын туршлагыг сайн гэж үнэлжээ.

Улсын өмгөөлөгчийн мэргэжлийн ур чадварын тухайд судалгаанд хамрагдсан нийт үйлчлүүлэгчдийн 37,2% нь “сайн”, 52,1% нь “дунд”, 10,7% нь муу гэсэн үнэлгээ өгсөн. Улсын өмгөөлөгчийн ур чадварыг нийслэлийн болон орон нутгийн салбаруудаар үйлчлүүлсэн иргэд адил түвшинд үнэлсэн нь онцлог байлаа. Харин

хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн ихэнх нь улсын өмгөөлөгчдийн ур чадварыг “дунд” гэж үздэг байна.

Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчдээ тухайн хэргийн талаар мэдээллээ хангалттай, бүрэн дүүрэн өгч байгаа эсэхийг судлахад 40,5% нь “сайн”, 40,5% нь “дунд”, 19% нь “муу” гэсэн

үнэлгээ өгсөн байна. Энэхүү үнэлгээ хот, хөдөөд харьцангуй адил түвшинд буюу ойролцоогоор 50% нь “сайн”, 38 орчим хувь нь “дунд”, 13 орчим хувь нь “муу” гэж үнэлж байгаа бол хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн хувьд 50% нь “дунд”, 19% нь “муу” гэж үнэлжээ. Энэ нь эрх нь хязгаарлагдсан, хоригдож буй үйлчлүүлэгч хангалттай мэдээлэл авах нөхцөл хязгаарлагдмал байгаатай холбоотой байх магадлалтай байна.

Улсын өмгөөлөгч үйл ажиллагааны явцад хариу мэдээлдэг, эргэж холбогддог талаар асуусан асуултад үйлчлүүлэгчдийн 38% нь “сайн”, 43% нь “дунд”, 19% нь “муу” гэж үнэлсэн нь мэдээллээ бүрэн хангалттай өгч буй эсэхэд өгсөн үнэлгээтэй ойролцоо түвшинд байна. Тухайлбал, хариу мэдээлэл өгөх байдалд нийслэлийн болон орон нутгийн үйлчлүүлэгчдийн 45 гаруй хувь нь “сайн” гэж, 44 орчим хувь нь “дунд” гэж, 10 гаруй хувь нь “муу” гэж үнэлсэн бол хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн 10,7% нь “сайн”, 39,3% нь “дунд” гэж, 50% нь “муу” гэж үнэлсэн байна. Үүнээс харахад хорих 461-р ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн сэтгэл ханамжийн түвшин энэ тохиолдолд мөн адил доогуур байна.

ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн иргэдээс яагаад улсын өмгөөлөгчөөр үйлчлүүлэх

болсон шалтгааныг тодруулахад үйлчлүүлэгчдийн 40 гаруй хувь нь төлбөртэй өмгөөлөгч авах боломжгүй, 37% нь хууль сахиулах байгууллагаас санал болгосон тул сонгосон гэж хариулсан байна.

ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчдийн үйл ажиллагааг 1-5

оноогоор үнэлүүлэхэд үйлчлүүлэгчдийн 37,1% нь "маш сайн", 4,1% нь маш муу гэж үнэлжээ. Муу болон маш муу үнэлгээ өгсөн үйлчлүүлэгчдээс цаашид юунд анхаарч ажиллах талаар саналаа хэлэхийг хүсэхэд 1/ салбараа өргөжүүлэх, 2/улсын өмгөөлөгчдийн тоог нэмэх замаар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, 3/ улсын өмгөөлөгчийн үр чадварыг дээшлүүлэх, 4/харилцааны соёлыг дээшлүүлэх, 5/ эргэж холбогддог байх шаардлагатай гэх саналууд түлхүү ирсэн байна.

Харин харилцагч байгууллагуудын албан хаагчидтай хийсэн ярилцлагын судалгаанаас тухайн оролцогч аль байгууллагад ажиллаж байгаагаас хамааран улсын өмгөөлөгчдийн талаарх үзэл бодол өөр өөр байх боловч ерөнхийдөө шаардлагатай үед бэлэн байхад л хангалттай гэх санал давамгайлж байлаа.

Шигтгээ:
 ... Улсын өмгөөлөгчийн үр чадварыг бид үнэлээд байх шаардлага бараг байхгүй. Заримдаа үр чадвартай, туршилагатай нь бидний ажлыг хөнгөвчилж өгдөг, олон юм яриад ажил удаад байхгүй. Хүртээмжийн тухайд асуудал их гардаг. Хүн хэрэг хийгээд хамгийн эхлээд цагдаа дээр ирдэг. Мэдүүлэг авах гэхээр өмгөөлөгч байхгүй, олдохгүй. ХЗТТ-д хэлэхээр бичиг нэхдэг. Гэтэл тэр хүн нь орлого бүү хэл оршин суугаа хаяггүй хүн байдаг. Энэ асуудлыг шийдээд улсын өмгөөлөгчийг цагдаа дээр суулгадаг байх юм бол хаа хаанаа хүндрэл гарахгүй амар болох байх. Ядаж шүүх дээр суудаг байвал зүгээр байна. Шөнийн цагаар гэмт хэрэг их гардаг учраас жижүүрийн өмгөөлөгч хэрэгтэй байна
 Дүүргийн цагдаагийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ
 ... Улсын өмгөөлөгчид үр чадвар гээд байхаар юм бараг байхгүй гэж боддог. Хувиараа өмгөөлөл хийж байгаа өмгөөлөгч хүн 100-200 хуудастай хавтаст хэрэгтэй 1-2 цагийн дотор л танилцаад, хэрэгтэй мэдээллээ авч чаддаг. Гэтэл улсын өмгөөлөгч хэрэгтэй танилцах цаг өгсөнгүй гээд гэдийдэг. Үүнийг ойлгохгүй байгаа юм. Чадвартай өмгөөлөгч томилбол энэ хүмүүсийн эрх ашиг нь илүү хамгаалагдах байх, одоо бол жижүүрийн хэдэн үгээ хэлээд л шүүх хуралдаанд оролцдог.
 Дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

34

... Улсын өмгөөлөгчийн ур чадвар, харилцаа хандлага гайгүй. Гэхдээ ямар тохиолдолд улсын өмгөөлөгч оролцдог зэрэг Хууль зүйн туслалцааны тухай эрх зүйн зохицуулалтыг бид сайн мэдэхгүй. Улсын өмгөөлөгч хувь хүний талаас шүүгчтэй онцгүй харилцсан удаа байдаг.
Заримдаа хагас, бүтэн сайнд яаралтай тохиолдолд ирэхгүй, утсаа авахгүй байх нь хүндрэл үүсгэдэг.
... Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаан шатанд оролцох эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах шаардлагатай. Бас улсын өмгөөлөгч чөлөө авсан, амралт авсан тохиолдолд яах ёстойг шийдэх, эзгүйд нь ажлыг нь хэн хариуцах, ажил нь тасралтгүй байх тал дээр анхаармаар байдаг. Нэг өмгөөлөгч хүрэлцэхгүй байна, орон тоог нэмэх шаардлагатай.
... аймгийн прокурорын албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:
Улсын өмгөөлөгч ер нь 2 жилдээ солигдоод байгаа юм шиг санагддаг. Хэрэгтэйгээ танилцаагүй гээд хурал хойшлуулах тохиолдол гардаг. Гэхдээ хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хурдан шуурхай явуулахад их нөлөөлдөг. Ур чадварын хувьд гайгүй гэж хардаг.
Шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

3.2. ХЗТТ-ийн Ажлын алба болон салбаруудын ажлын ачаалал

ХЗТТ нь улсын хэмжээнд 31 салбартайгаар¹⁰ үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд салбаруудын ажлын ачаалал харилцан адилгүй байна. Үүнд ерөнхийдөө тухайн орон нутгийн хүн амын нягтаршил, иргэдийн амьжиргааны түвшин, бүс нутгийн хөгжил, зам, тээвэр, дэд бүтцийн хөгжил зэрэг хүчин зүйлс илүү нөлөөлдөг гэж үзэж болох юм.

ХЗТТ-ийн 2018 оны 3 дугаар улирлын үйл ажиллагааны тайлан дахь салбаруудын ажлын ачааллын талаарх мэдээллээс харахад ажлын ачаалал хамгийн ихтэй эхний 10 салбарт нийслэлийн 6 дүүрэг, 4 аймгийн салбар оржээ. Үүнд, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг – 227 /холбогдогч 239/, Сонгино хайрхан дүүрэг – 258 /холбогдогч 276/, Чингэлтэй дүүрэг – 191 /холбогдогч 197/, Сүхбаатар дүүрэг – 165 /холбогдогч 171/, Баянгол дүүрэг – 145 /холбогдогч 145/, Хан-Уул дүүрэг – 157 /холбогдогч 157/, Төв аймаг -108 /холбогдогч 116/, Хөвсгөл аймаг – 100 /холбогдогч 102/, Архангай аймаг – 92 / холбогдогч 98/, Дархан-Уул аймаг – 88 /холбогдогч 97/ хэрэг хүлээн авчээ.

¹⁰ 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийслэлийн 8 дүүрэг, 21 аймаг, 2 суманд ХЗТТ-ийн салбар ажиллаж байна.

Үүнээс харахад ХЗТТ-ийн ачаалал өндөртэй 10 салбарын 23 улсын өмгөөлөгч /нийт улсын өмгөөлөгчдийн 45%/ тус төвийн нийт хүлээн авсан хэргийн 66,19%, нийт холбогдогчдын 63,92%-д хамаарах хэргийг шийдвэрлэн ажиллаж байна.

Ачаалал өндөртэй салбаруудад улсын өмгөөлөгчдийн тоог нэмэгдүүлэх замаар үйлчилгээний чанар, хүртээмжид анхаарах асуудлыг ХЗТТ-өөс батлагдсан орон тоо, өөрсдийн нөөц бололцоондоо тулгуурлан нийслэлийн салбаруудын хувьд хангалттай хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, ачаалал өндөртэй төвийн 6 дүүргийн БЗД-г 2, бусад 5 дүүрэгт тус бүр 3 улсын өмгөөлөгч, 3 улсын өмгөөлөгчийн туслах ажиллаж байгаа нь ачааллыг тэнцвэржүүлэхэд нөлөөлж байна. Харин ажлын ачаалал өндөртэй орон нутгийн салбарууд болох Төв аймагт 2 улсын өмгөөлөгч, 1 улсын өмгөөлөгчийн туслах, Хөвсгөл, Архангай аймагт тус бүр 2 улсын өмгөөлөгч ажиллаж байна.

Иймд цаашид улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачааллын судалгааг 5 жилийн дунджаар гарган тогтмол ачаалал ихтэй байдаг салбаруудад улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэгдүүлэх, улсын өмгөөлөгчдийг тогтвортой ажиллуулах талаар анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.

Ажлын албаны тухайд сул орон тоо хэд хэд байгаагаас үүдэн мэргэжилтнүүд зарим ажлыг хавсран гүйцэтгэх асуудал үүсдэг байна. Үндсэн үйл ажиллагаанаас гадна 2018 онд төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус, өргөдөл гомдлын дагуу хийгдсэн хяналт, шалгалт их байсан нь Ажлын албаны албан хаагчдын ажлын ачаалалд нөлөөлсөн байна.

Шигтгээ:
 Манай байгууллага шинэ тутам үүсгэн байгуулагдсан байгууллагын хувьд хяналт, шалгалтын тоо харьцангуй бага буюу 3-4 ирдэг байсан бол 2018 онд Авилгатай тэмцэх газар, ХЗДХЯ-ны дотоод аудит, Нийгмийн даатгал, үндэсний аудит, Төрийн албаны зөвлөлөөс гээд санхүү, хүний нөөцтэй холбоотой 10-аад шалгалт орсон. Энэ бараг л сард 1 удаа шалгуулаад байсан болохоор их хүндрэлтэй байсан. Шалгалтын хугацаа дунджаар 2-5 хоног байдаг. Гэхдээ зарим нь өдөртөө дуусаж байхад зарим нь 14 хоног үргэлжлэх нь бий. Энэ хугацаанд үндсэн ажлаа хийж чадахгүй хураагддаг.
 ХЗТТ-ийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Үүнээс харахад ХЗТТ-ийн ачаалал өндөртэй 10 салбарын 23 улсын өмгөөлөгч /нийт улсын өмгөөлөгчдийн 45%/ тус төвийн нийт хүлээн авсан хэргийн 66,19%, нийт холбогдогчдын 63,92%-д хамаарах хэргийг шийдвэрлэн ажиллаж байна.

Ачаалал өндөртэй салбаруудад улсын өмгөөлөгчдийн тоог нэмэгдүүлэх замаар үйлчилгээний чанар, хүртээмжид анхаарах асуудлыг ХЗТТ-өөс батлагдсан орон тоо, өөрсдийн нөөц бололцоондоо тулгуурлан нийслэлийн салбаруудын хувьд хангалттай хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, ачаалал өндөртэй төвийн 6 дүүргийн БЗД-т 2, бусад 5 дүүрэгт тус бүр 3 улсын өмгөөлөгч, 3 улсын өмгөөлөгчийн туслах ажиллаж байгаа нь ачааллыг тэнцвэржүүлэхэд нөлөөлж байна. Харин ажлын ачаалал өндөртэй орон нутгийн салбарууд болох Төв аймагт 2 улсын өмгөөлөгч, 1 улсын өмгөөлөгчийн туслах, Хөвсгөл, Архангай аймагт тус бүр 2 улсын өмгөөлөгч ажиллаж байна.

Иймд цаашид улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачааллын судалгааг 5 жилийн дунджаар гарган тогтмол ачаалал ихтэй байдаг салбаруудад улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэгдүүлэх, улсын өмгөөлөгчдийг тогтвортой ажиллуулах талаар анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.

Ажлын албаны тухайд сул орон тоо хэд хэд байгаагаас үүдэн мэргэжилтнүүд зарим ажлыг хавсран гүйцэтгэх асуудал үүсдэг байна. Үндсэн үйл ажиллагаанаас гадна 2018 онд төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус, өргөдөл гомдлын дагуу хийгдсэн хяналт, шалгалт их байсан нь Ажлын албаны албан хаагчдын ажлын ачаалалд нөлөөлсөн байна.

Шигтгээ:
Манай байгууллага шинэ тутам үүсгэн байгуулагдсан байгууллагын хувьд хяналт, шалгалтын тоо харьцангуй бага буюу 3-4 ирдэг байсан бол 2018 онд Авилгатай тэмцэх газар, ХЗДХЯ-ны дотоод аудит, Нийгмийн даатгал, үндэсний аудит, Төрийн албаны зөвлөлөөс гээд санхүү, хүний нөөцтэй холбоотой 10-аад шалгалт орсон. Энэ бараг л сард 1 удаа шалгуулаад байсан болохоор их хүндрэлтэй байсан. Шалгалтын хугацаа дунджаар 2-5 хоног байдаг. Гэхдээ зарим нь өдөртөө дуусаж байхад зарим нь 14 хоног үргэлжлэх нь бий. Энэ хугацаанд үндсэн ажлаа хийж чадахгүй хураагддаг.
ХЗТТ-ийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны чанар, хүртээмж, улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааг хэрэглэгчдийн зүгээс 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд 75,9% нь сайн, маш сайн гэж үнэлсэн бол 4,1% нь маш муу гэж үнэлжээ.

37

ДӨРӨВ. ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

ХЗДХСайдын 2016 оны 4 дүгээр сарын 21-ний өдрийн А/127 дугаар тушаалаар “ХЗТТ-ийн хөгжлийн стратеги хөтөлбөр”-ийг баталсан. Уг хөгжлийн стратегийн баримт бичигт “Төвийн үйл ажиллагааны стратеги нь хууль тогтоомж, Засгийн газар, Хууль зүйн сайдын бодлого, үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл, үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хүрээнд төлбөрийн чадваргүй иргэдийн эрхийг хамгаалах, төрөөс хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, хууль зүйн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах, хүний эрхийг хамгаалах, хууль зүйн туслалцааны удирдлага, бүтэц, тогтолцоо, чанар, үр нөлөөг олон улсын жишигт хүргэх, төрийн захиргааны удирдлага, зохицуулалтаар шуурхай хангахад чиглэгдэнэ.” гэж тусгажээ. Стратегийн зорилтын 3-т “хүний нөөцийн чадавхыг дээшлүүлж, нийгмийн баталгааг хангах” асуудлыг тусгасан бөгөөд хүрэх үр дүн нь “удирдлагын манлайллыг сайжруулах, хүний нөөцийг тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, цалин, хөлс, урамшууллын тогтолцоо, нийгмийн баталгааг сайжруулах замаар хүний нөөцийн чадавх дээшилнэ” гэж тодорхойлжээ.¹¹

ХЗТТ нь 2016 оны 12 сарын 28-ны өдөр Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Сангийн сайдын хамтран баталсан “Хууль зүйн туслалцааны төвийн орон тоо, салбарын байршлыг шинэчлэн батлах тухай” А133/437 тоот тушаалын дагуу ажлын алба болон 31 салбарт 72 орон тоотойгоор үйл ажиллагаа явуулж байна. Үүнээс 2018 оны 3 дугаар улирлын байдлаар ажлын албанд 13 албан хаагч, 31 салбарт 52 улсын өмгөөлөгч, 7 улсын өмгөөлөгчийн туслах ажиллахаас 1 улсын өмгөөлөгч, 1 улсын өмгөөлөгчийн туслах, 2 мэргэжилтний орон тоо сул байгаа ба ажлын байрны сонгон шалгаруулалтыг холбогдох хууль, журмын дагуу зохион байгуулжээ. Тухайлбал, ажлын албаны төрийн жинхэнэ албан тушаалын 2 сул орон тоог нөөцөөс нөхөх зарыг Төрийн албаны зөвлөлийн www.csc.gov.mn болон байгууллагын lac.gov.mn цахим хуудсаар дамжуулан 2 удаа зарлуулсан бөгөөд одоогоор ажлын байрны шаардлага хангасан иргэн бүртгүүлээгүй байна. Мөн 2018 оны 1 дүгээр сард удирдах албан тушаалын сонгон шалгаруулалтын зарыг 1 удаа иргэдэд нээлттэй зарлан, сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулж холбогдох албан тушаалтныг томилон ажиллуулсан байна.

Харин 2018 онд улсын өмгөөлөгчийн сул орон тоог нөхөх, нөөц бүрдүүлэх зорилгоор нийт 6 удаа, давхардсан тоогоор 74 орон тоонд нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлажээ. Тухайлбал, ХЗТТ-ийн Сүхбаатар, Өвөрхангай, Говьсүмбэр, Өмнөговь, Завхан, Сэлэнгэ, Дорнод аймаг дахь салбарууд, Нийслэлийн Налайх, Сүхбаатар дүүрэг дэх салбаруудад улсын өмгөөлөгчийн 9 сул орон тоог нөхөх сонгон шалгаруулалтын зарыг байгууллагын болон Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем legalinfo.mn цахим хуудсанд байршуулсан, мөн Монголын Хуульчдын холбооны масс цахим шуудангаар түгээх замаар нийт 3 удаа олон нийтийн дунд зарлаж, сонгон

¹¹ХЗТТ-ийн хөгжлийн стратеги хөтөлбөрийг батлах тухай. Эхсурвалж: <http://lac.gov.mn/wp-content/uploads/2018/12/ХЗДХСайдын-баталсан-Хөгжлийн-стратегийн-хөтөлбөр.pdf>

шалгаруулалтад оролцох боломжийг хангаж, шаардлага хангасан 7 хуульчтай Хөдөлмөрийн гэрээ байгуулан улсын өмгөөлөгчөөр томилон ажилласан байна.¹²

Үүнээс харахад ХЗТТ-өөс улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлтэй иргэдийн дунд сонгон шалгаруулалтыг нээлттэй, хүртээмжтэй зохион байгуулах тал дээр анхаарч ажиллахын зэрэгцээ тодорхой салбарт сул орон тоо бий болсны дараа түүнийг нөхөх зорилгоор сонгон шалгаруулалт зарлахаас илүүтэй улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлтэй, хуулийн шаардлага, шалгуур хангасан хуульчдаас нөөц бүрдүүлэх чиглэлээр зохион байгуулсан ажил нь шинэлэг байж чаджээ. Энэ нь хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг цаг алдалгүй хамгаалах үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэгтэй улсын өмгөөлөгчийн орон тоог удаан хугацаагаар эзэнгүй байлгахаас урьдчилан сэргийлэх, сул орон тоо бий болсон тохиолдолд хугацаа алдалгүй нөөцөөс татах боломжийг бүрдүүлж өгснөөрөө давуу талтай байна.

Гэвч улсын өмгөөлөгчийн цалин хангамж, нийгмийн баталгаа, ажиллах орчин зэргээс шалтгаалан нийслэлээс бусад салбаруудад улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлтэй иргэдийн тоо цөөн, зарим салбарт огт байхгүй байгаа нь тус Төвийн тулгамдсан асуудлын нэг болдог бөгөөд эдгээр салбаруудад улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлт ирүүлсэн л бол тухайн хүнийг бараг ихэнх тохиолдолд томилон ажиллуулдаг нь өрсөлдөгчгүй сонгон шалгаруулалт зохион байгуулахад хүргэдэг байна. Тухайлбал, Өмнөговь, Говьсүмбэр зэрэг аймаг дахь салбарт улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлт ирдэггүйтэй холбогдуулан олон жил хувийн өмгөөлөгчтэй гэрээ байгуулан ажиллаж ирсэн бөгөөд энэ нь тухайн салбарт харьяалах төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хангаж ажиллахад хүндрэл учруулж ирсэн. Иймээс 2018 онд эдгээр салбарт улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүсэлт ирүүлсэн нэг, нэг иргэнтэй шууд Хөдөлмөрийн гэрээ байгуулан улсын өмгөөлөгчөөр томилон ажиллуулжээ.

Хүний нөөцийн бодлого тогтвортой хэрэгжихгүй байгаад тус Төвөөр үйлчлүүлсэн иргэдээс илүүтэй харилцагч байгууллагуудын албан хаагчид илүү шүүмжлэлтэй ханддаг байна.

Шигтгээ:

... Ур чадварыг нь сайжруулж, тогтвор суурьшилтай ажиллах боломжийг бүрдүүлэх хэрэгтэй. Жилд эсвэл 2 жилд солигдоод байгаа санагддаг.

... Мөрдөн байцаах, хэрэг бүртгэх шатанд үйлчлүүлэгчийн эрхийг хамгаалах боломжийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Мөн ажиллах бололцоо нөхцөлийг нь сайжруулах хэрэгтэй. Ачааллыг нь тэнцвэржүүлэх хэрэгтэй. Цалин нь их бага байдаг гэж сонсож байсан.

..дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

¹² ХЗТТ-ийн 2018 оны Хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааг гүйцэтгэж байх хугацаанд /2018.10.25-2018.12.10 хооронд/ улсын өмгөөлөгчийн сул орон тоог бүрэн нөхөж, бүх салбарт улсын өмгөөлөгч томилсон байна.

... Нэгэнт л улсын өмгөөлөгч гээд төлбөрийн чадваргүй хүмүүсийг хамгаалж байгаа юм чинь хууль ёсны эрх ашгийг нь бүрэн хамгаалж өгвөл зүгээр

... Улсын өмгөөлөгчийн ачаалал их байгаа.

... Миний сонссоноор цалин багатай. Цалинг нь нэмэгдүүлээд эдийн засгийн баталгаа талаас нь асуудлыг нь шийдвэрлээд өгвөл тогтвор суурьшилтай ажиллах байдал нэмэгдэх байх. Дэмжээд өгөөсэй, тоног төхөөрөмж зэрэг шаардлагатай зүйлсийг нь өгөөд.

... аймгийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

... Улсын өмгөөлөгч гээд хэдэн тэтгэврийн эсхүл юугаа ч мэдэхгүй хүн байдаг гэж боддог. Цалин багатай гээд гомдоод байдаг бол өөр ажил хийх хэрэгтэй байх. Зарим настай улсын өмгөөлөгчийн зүгээс би энд алдаад ажлаа өглөө гэхэд миний тэтгэврийг авч чадахгүй юм чинь гэсэн хандлага ажиглагддаг. Ер нь бол зөвхөн яллагдагчийг өмгөөлөөд байгаатай санал нийлдэггүй, жишээ нь малын хулгайч хэнээс ч илүү баян байдаг, гэтэл өмгөөлөгчөөсөө давсан хууль зүйн мэдлэгтэй учраас түүнд орох орон, эхнэр хүүхэд, эд хөрөнгө цаасан дээр байхгүй. Зүгээр л улсын өмгөөлөгчөө ашиглаж байгаад явуулах тохиолдол их байна. Иймээс энэ бүхнийг салгаж харах чадвартай баймаар байна. Ер нь бол төлбөрийн чадваргүй бүх хүнд л үйлчилгээ үзүүлмээр байна.

... дүүргийн ЭХАШШ-ийн шүүгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Орон нутагт л асуудлууд байгаад байна. Завхан аймаг гэхэд 21 сумтай, цалингаас өөр төсөв байхгүй, шүүх прокурор нь болохгүй учраас аргагүй үед өөрсдөөсөө зардлаа гаргаад явдаг. Иймэрхүү байдлаар ажиллаж байна, ийм нөхцөлд хэрэгтэй хүмүүстээ хүрч үйлчилнэ гэдэг маш чанга асуудал байдаг.

... аймгийн улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

... Хууль эрх зүйн талаасаа өргөн өөрчлөлт оруулах хэрэгтэй байна, Улсын өмгөөлөгчийн статусыг өөрчлөх, орон тоог нэмэх, орон тоог нэмснээр ажлын чанар харьцангуй өснө. Би гэхэд ганцаараа ажилладаг учир хэн хэндээ хүрэлцээгүй их хүнд байдаг.

... Удаан ажиллаж байгаа болохоор бие биенээ танина, угаасаа жижиг газар учир утсаар ярина гайгүй сайн ойлголцдог болохоор хүндрэл гарах нь гайгүй.

... аймгийн улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

... Цалин үнэхээр муу, хөдөлмөрийн тухай хуулийн 25% эдлэх боломжгүй. Эрх зүйн орчноо өөрчлөх хэрэгтэй байна. Манай аймаг 63000-64000 хүн амтай, зорилтот бүлгээс бусдад нь ч үнэгүй зөвлөгөө өгөөд, хэлээд л явуулдаг. Төлбөртэй өмгөөлөгчид ажлын төлөвлөгөө бичихэд л 20000 төгрөг авдаг. Төвд мэдэгдээд сардаа эрүүгийн хэрэг өмгөөлөөд цалиндаа ч, өрсөлдөх чадвартаа ч хөрөнгө оруулалт хийдэг болмоор байна.

... аймгийн улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Дээрхээс харахад ХЗТТ-ийн хөгжлийн стратегийн зорилтын “удирдлагын манлайллыг сайжруулах, хүний нөөцийг тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, цалин, хөлс, урамшууллын тогтолцоо, нийгмийн баталгааг сайжруулах замаар хүний нөөцийн чадавх дээшилнэ” гэх үр дүнд хүлээгдсээр байна. Үүнд улсын өмгөөлөгчдийн нийгмийн баталгаа хангагдаагүй, цалин хөлсний хэмжээ ажлын ачаалал, ажиллах орчин нөхцөлтэй уялдаагүй байгаа нь ихээр нөлөөлдөг тул ХЗТТ-ийн ялангуяа орон нутгийн салбарууд байнга хүний нөөцийн дутагдал үүсдэг байна.

Хэдийгээр улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах сонирхолтой шинэ, залуу хуульчид байх боловч тэднийг сургах, мэргэшүүлэх сургалтад хамруулах замаар хүний нөөцийн тогтвортой байдлыг хангахад мөн л хөрөнгө, санхүүгийн асуудал тулгамддаг байна.

Шигтгээ:
 ... ХЗТТ-ийн албан хаагчдын дунд шилжилт хөдөлгөөн их байгаа нь тухайн хүн төрийн албанд ажиллаж байсан туршлагаас их хамаарч байна гэж үздэг. Тиймээс бид ажлын байрны тодорхойлолтоо шинэчлэн баталсан байгаа. Цаг ашиглалт, цалингаас шалтгаалаад хувийн хэвшилд ажиллах сонирхол хүмүүст их байгаа юм шиг санагддаг. Бүх хүн л өөрийн хүсэлтээр чөлөөлөгдөх хүсэлт гаргаж байгаа боловч цаад шалтгаан нь цалин бага, ачаалал их, дараагийн ажлын байр бэлэн байх зэрэгтэй холбож тайлбарладаг.
 ... бид албан хаагчдаа мэргэшүүлэх ажил зохион байгуулна гэж бодож байгаа.
 ...Улсын өмгөөлөгчдийн хувьд өмгөөллийн ажиллагаанаас гадна захиргааны шинжтэй үүрэг даалгавар биелүүлэхэд их цаг хугацаа зарцуулдаг нь хүндрэлтэй байдал үүсгэдэг байх гэж боддог.
 ХЗТТ-ийн Ажлын албаны мэргэжилтнээс авсан ярилцлагаас

ХЗТТ-ийн хүний нөөцийн холбогдолтой тушаал шийдвэрт үнэлгээ хийхэд 2018 онд ХЗТТ-ийн хэмжээнд нийт 73 “Б” тушаал гарсан байна. Эдгээр тушаалаар 20 албан хаагч ажлаас чөлөөлөгдөж¹³, 1 албан хаагч ажлаас халагдаж, 42 албан хаагчийг ажилд томилж¹⁴, 2 албан хаагчид хүүхэд асрах чөлөө олгосон бол 8 хүнийг гэрээт ажилтнаар авч ажиллуулсан нь 72 орон тоотой тус байгууллагад хүний нөөцийн бодлого хэрэгжих, албан хаагчдыг мэргэшүүлэх боломж бага, албан хаагчид тогтвортой ажиллахгүй байгааг харуулж байна. Түүнчлэн 2018 оны 3 дугаар сараас эхлэн Хүний нөөцийн асуудал хариуцсан мэргэжилтэнгүй, бусад албан хаагч хавсран гүйцэтгэж байсан байна.

Шигтгээ:
 ... ХЗТТ-ийн Ажлын албанд орон тоо сул байгаатай холбоотой зарим албан хаагчид эзэнгүй байгаа асуудлуудыг давхар харууцах, хавсран гүйцэтгэх, ажлын байрны тодорхойлолтод зааснаас өөр өөр зүйл даалгах явдал их гарч байгаа нь албан хаагчдын ажлын ачаалал их байх, байнга илүү цагаар ажиллах шаардлагыг үүсгэдэг. Энэ нь тухайн албан хаагчийн хувьд хийж чадахгүй гэхээсээ илүүтэй мэдэхгүй чиглэлээр, шинэ ажлыг ойлгохгүй байх, тэр талаар мэргэшээгүй байх нь асуудлыг үүсгэдэг. Тэр нь эргээд хариуцлагын асуудлыг хөнддөг. Жишээ нь манай гадаад харилцааны мэргэжилтэн програм хангамж харууцсан мэргэжилтний ажлыг давхар харууцаж байна. Энэ нь хэрэгжихгүй байна гэхээс илүүтэй дутуу хэрэгжих нөхцөлийг үүсгэдэг.
 ... Өдөр тутмын ажлаас гадна тайлан тооцоо нэгтгэх гээд байнга ачаалал өндөртэй байдаг. Гэхдээ орон тоогоо бүрэн ашиглаад хүн бүр өөрийн ажлаа хийгээд явахад Ажлын албаны орон тоог нэмэх шаардлагатай гэж хардаг.
 ХЗТТ-ийн Ажлын албаны мэргэжилтнээс авсан ярилцлагаас

¹³ Ажлаас чөлөөлөгдсөн албан хаагчдын дунд өөрийн хүсэлтээр чөлөөлөгдсөн 15, өөр ажилд шилжин ажиллахаар болсон 3, хөдөлмөрийн гэрээний хугацаа дуусгавар болсон 2 албан хаагч байсан байна. Эх сурвалж: ХЗТТ-өөс өгсөн мэдээлэл.

¹⁴ Шинээр албан тушаалд томилсон албан хаагчдын дунд туршилтын хугацаагаар ажилд томилсон 13, жинхлэн томилсон 22, Хүүхэд асрах чөлөөгөө дуусгавар болгон ажилдаа эргэн орсон 3, Жирэмсний болон амаржсаны амралтаа дуусгавар болгон өөрийн хүсэлтээр ажилдаа эргэн орсон 1, шүүхийн шийдвэрийн дагуу ажилд эгүүлэн томилсон 1, эрх бүхий албан тушаалтнаар томилсон 1, нууц хамгаалах ажилтнаар томилсон 1 албан хаагч байна.

ХЗТТ-ийн хүний нөөцийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, албан хаагчдын тогтвор суурьшилтай ажиллуулах зорилтыг хэрэгжүүлэхэд учирч буй хүндрэлийг үндсэн шалтгаан нь цалин, хангамжтай холбоотой байна. Тухайлбал, өөрийн хүсэлтээр ажлаас чөлөөлөгдөж буй албан хаагчдын дийлэнх нь ажлын ачаалалд нийцээгүй цалин хангамж, хөдөлмөрийн нөхцөл зэргээс шалтгаалан өөр ажилд шилждэг гэжээ.

Шигтгээ:

... Албан хаагчдын дунд шилжилт, хөдөлгөөн их байгаа нь мэдээж тийм сайн зүйл биш. Гэхдээ төрийн албаны залгамж чанарыг хадгалж үлдэх талаар анхаарах зүйл бий. Миний хувьд ажил хүлээлцээд өмнөх онуудын мэдээлэл дутуу байсан зүйл гараагүй, ойлгомжтой, бүрэн бүтэн байна. Гэхдээ зарим албан хаагчдын хувьд эрж сурч олох, зарим зүйл нь хаана, хэнд байгаа нь олдохгүй байх явдал гардаг. Энэ ерөнхийдөө тухайн ажлыг харцуцаж байсан албан хаагчийн ёс зүй, хандлагаас ихээхэн хамаардаг гэж боддог.

ХЗТТ-ийн Ажлын албаны мэргэжилтнээс авсан ярилцлагаас

ХЗТТ-өөс улсын өмгөөлөгч, өмгөөлөгчийн туслах, Ажлын албаны мэргэжилтнүүдийг чадавхжуулах, мэргэшүүлэх, давтан сургалтад хамруулах ажлын хүрээнд уламжлал болсон Хуульчийн үргэлжилсэн багц цаг хангах сургалт, Able програмыг ашиглах аргачлалын сургалт, “Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг таниулах нь”, “Албан хэрэг хөтлөлт, баримт бичиг боловсруулах арга зүй”, “Архивын тухай арга зүйн ойлголт”, “Төрийн албаны ёс зүй” сэдэвт сургалтуудыг зохион байгуулсан бол шинээр “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуй”, “Тэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь”, “ЛГБТ хүмүүсийн эрхийн талаар”, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тайлбарлах, хөтөч бэлтгэх” зэрэг сургалтуудад албан хаагчдаа хамруулсан байна.

Шигтгээ:

Хүн бүх зүйлийг төгс хийнэ гэж байдаггүй. Тиймээс албан хаагчдаа мэргэжил, ур чадвараа дээшлүүлэх сургалтуудад хамруулах шаардлагатай гэж хардаг.

ХЗТТ-ийн Ажлын албаны мэргэжилтэнтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

Ур чадвар, бие бялдраа хэрхэн авч явах байдал гэх мэтийн их үр дүнтэй вакумжуулсан сургалт болсон. Хүүхдийн халдашгүй эрхийн байдалд улсын өмгөөлөгчийн оролцоо, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн хууль, Үндсэн хуулийн 16-р зүйл, Мэтгэлцэх ур чадвар, шүүхийн мэтгэлцээн, Компьютер хэрэглээний программ, Эдийн засгийн цахим хөтөч гэх мэт үр дүнтэй сургалтуудыг энэ жил зохион байгуулсан нь үр өгөөжтэй байсан гэж үзэж байна.

Улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ярилцлагаас

Шигтгээ:

Манай байгууллага үүсгэн байгуулагдсан цагаасаа хойш анх удаа 2018 онд гадаад, дотоодын болон олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллаж, тэдний дэмжлэг, туслалцаатайгаар төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлж үзсэн. Иймэрхүү хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх нь төсвийн байгууллага албан хаагчдаа сургах, тоног төхөөрөмж, програм хангамжаа шинэчлэх, үйл ажиллагаагаа сурталчлах зэрэг асуудлуудыг шийдвэрлэхэд их дэмжлэг болдог. Өмнө нь бол төсөвтөө захирагдаад л, түүндээ таарсан ажил хийх боломжтой байна. Цаашид ийм төсөл, хөтөлбөрт аль болох хамрагдаж байх хэрэгтэй юм.

ХЗТТ-ийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Албан хаагчдын эдийн засаг, нийгмийн баталгааг хангах тухайд ХЗТТ-өөс ажлын 1-5 хоногийн цалинтай чөлөөг давхардсан тоогоор 15 албан хаагчид, зэрэг дэвийн нэмэгдлийг 1 албан хаагчид, гэр бүлийн гишүүн, төрөл садангийн хүн нас барахад тус бүр 150.000 /зуун тавин мянга/ төгрөгийг 2 албан хаагчид, Үр дүнгийн гэрээ болон хөдөлмөрийн гэрээний дагуу үнэлж дүгнэн урамшууллыг 67 албан хаагчид, хоол, унааны зардлыг 16 албан хаагчид тус тус олгосон байна.

Харин орон сууцны нөхцөлөө сайжруулах, орон сууцаар хангахад дэмжлэг үзүүлэх ажлын хүрээнд Төвийн 1 албан хаагчийг орон сууц худалдан авахад зориулж нэг удаагийн 1.900.000 /нэг сая есөн зуун мянга/ төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн.¹⁵ бол ХЗДХСалбарын "Албан хаагч бүрт-орон сууц" хөтөлбөрт 6 албан хаагчаа хамруулжээ.

Ажлын байртай холбоотой ХЗТТ-ийн ажлын албаны албан хаагчид хамгийн сэтгэл дундуур байдаг байна. Тэдний ажлын өрөө нь Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн Хуульчдын танхим болон сургалтын танхимын дунд байрладаг, сургалтын танхимтай зөвхөн хаалтаар тусгаарлагддаг тул дуу чимээ ихтэй байгаа нь ажиллах нөхцөлд сөргөөр нөлөөлдөг байна. Тухайлбал, ажлын албаны 13 албан хаагчийн 10 нь нэг өрөөнд суудаг бөгөөд томоохон хурал, хэлэлцүүлэг зохион байгуулагдсан үед үүдэнд нь телевизийн бичлэг хийгдэн өрөөндөө орох, гарахад хүндрэлтэй болдог, оролцогчид хурал, сургалт зохион байгуулагчтай андууран байнга ямар нэг зүйл асууж лавлах зэргээр анхаарал сарниулж, ажлын бүтээмжийг бууруулдаг гэжээ.

¹⁵ ХЗТТ-ийн захирлын 2018 оны 05 дугаар сарын 29-ны өдрийн А/26 тушаалаар

ДҮГНЭЛТ

ХЗТТ-ийн 2018 оны үйл ажиллагаа, үйлчилгээний чанар хүртээмжтэй холбоотой асуудлаар ХЗТТ-өөр 2018 онд үйлчлүүлсэн иргэдээс болон харилцагч байгууллагуудын албан хаагчид болон ХЗТТ-ийн албан хаагчдаас судалгаа авч хэрэглэгчийн үнэлгээний тайланг боловсрууллаа. Хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 24,8% нь хууль зүйн зөвлөгөө, 75,2% нь өмгөөллийн үйлчилгээ авсан иргэд байсан нь судалгаагаар ХЗТТ-ийн болон улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой үнэлгээг илүү өндөр түвшинд, бодитой өгөх боломж олгосон гэж үзэж байна.

ХЗТТ-ийн үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагаа

ХЗТТ нь 2018 онд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийг боловсронгуй болгох, зорилтот бүлгийн иргэдэд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсэгтэй хамтран ажиллаж хуулийн төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлж эхэлсэн байна.

ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааг сайжруулах асуудлын хүрээнд ажлын алба болон 31 салбарын компьютер тоног төхөөрөмжийг бүрэн шинэчилсэн, Сэлэнгэ аймаг болон Сүхбаатар дүүргийн салбаруудад “Иргэдэд үйлчлэх танхим”-ыг нээж хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгдөг болсон, мөн 7000-1982 энгийн тарифтай утсаар үнэ төлбөргүй хууль зүйн зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагааг иргэд олон нийтэд сурталчилж, иргэд цаг хугацаа, орон зайн нөхцөл байдлаасаа үл хамааран хууль зүйн зөвлөгөөг авах нөхцөл боломжийг бүрдүүлж, 7000-1982 хууль зүйн лавлах утасны үйл ажиллагааг жигдрүүлсэн байна.

Түүнчлэн Төвийн болон салбарын мэдээлэл солилцох явцыг хурдасгах, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах зорилгоор “Мэдээллийн нэгдсэн сан, вебд суурилсан программ хангамж”-ийг шинээр хийж гүйцэтгэн үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэхээр програм хангамжийг хөгжүүлж эхэлсэн байна.

Төвийн үйл ажиллагааг бэхжүүлэх, иргэд, олон нийтэд сурталчлах чиглэлээр дотоодын болон олон улсын байгууллагатай хамтарч ажилласан, Монголын Хуульчдын холбооны гишүүн өмгөөлөгчдийн сайн дурын үйл ажиллагаанд суурилсан Англи, Орос, Солонгос, Япон, Хятад зэрэг 5 орны хэлээр хууль зүйн зөвлөгөө өгч эхэлсэн зэрэг шинэлэг арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна.

Цаашид хууль, эрх зүйн үндэсний лавлах 7000-1982 дугаарын утсыг нийслэл болон орон нутгийн 31 салбарын 52 улсын өмгөөлөгчийн гар утсанд үйлчлүүлэгчийг шууд холбогддог байх зохицуулалтыг хийхээр 2018 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрөөс холболтын ажлыг эхлүүлээд байна.

44

Энэ нь үндэсний хэмжээнд 7000-1982 дугаарын утсаар иргэд тухайн байгаа газраасаа цаг алдалгүй улсын өмгөөлөгч нартай холбогдож хууль зүйн зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлэх, хууль зүйн туслалцааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

Эдгээр арга хэмжээг хэрэгжүүлсний үр дүнд ХЗТТ-ийн 2018 оны эхний 3 улирлын байдлаар хүлээн авсан хэргийн тоо, хэрэгт холбогдогчдын тоо болон хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн тоо буюу үйлчлүүлэгчдийн тоо өмнөх оноос өссөний үр дүнд нийгмийн эмзэг бүлэгт хамаарах иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах ажиллагааны хүртээмж нэмэгдсэн гэж үнэлж болох юм.

Судалгаанаас харахад ХЗТТ-өөр үйлчлүүлж буй иргэдийн бүтцэд өөрчлөлт орж, амьжиргааны баталгаажих төвшнөөс доогуур орлоготой иргэдээс гадна насанд хүрээгүй хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, гадаад иргэн, бичиг үсэг мэдэхгүй хүн үйлчлүүлэх болсон, мөн гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, цахим гэмт хэрэг зэрэг “уламжлалт” хулгай, танхай, дээрмийн хэргээс илүү салбарын мэдлэг шаардсан хэрэгт улсын өмгөөлөгч оролцох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн нь тэдний мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх арга хэмжээ авах шаардлага үүсч байгааг харуулж байна. Түүнчлэн эрүүгийн хэрэгт холбогдсон төлбөрийн чадваргүй яллагдагчдын дунд бүлэглэн үйлдсэн, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдол нэмэгдэж байгаа нь мөн адил улсын өмгөөлөгчдийн ур чадварыг дээшлүүлэх асуудал тулгамдаж байгааг илтгэж байна. Судалгаанд хамрагдсан үйлчлүүлэгч болон харилцагч байгууллагуудын зүгээс өмгөөлөгчдийн мэргэжлийн ур чадварт шүүмжлэлтэй хандаж байгааг анхаарах шаардлагатай юм.

Хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа үзүүлэх үндсэн шаардлагын нэг болох “төлбөрийн чадваргүй байдлаа нотлох” асуудалд үйлчлүүлэгч болон харилцагч байгууллагуудын зүгээс маш их шүүмжлэлтэй хандаж байна.

2018 онд байгууллагын үйл ажиллагааг сурталчлах ажлыг зохион байгуулахдаа зорилтот бүлэг болон иргэд, олон нийтэд илүү чиглэсэн бол хамтран ажилладаг байгууллагууд болох цагдаа, прокурор, шүүхийн албан хаагчдад мэдээлэл хүргэх асуудал орхигдсон байгаа нь ажиглагдаж байв. Иймээс хамтран ажилладаг байгууллагуудын албан хаагчдыг шаардлагатай мэдээллээр хангахаас гадна засаг захиргааны анхдагч нэгж болох баг, хороо, сум, дүүргийн ЗДТГ-уудад байнгын мэдээллийн самбар ажиллуулах, хууль зүйн туслалцааны 70001982 дугаарын утас болон бусад суурь мэдээллийг байршуулах, нийгмийн ажилтнуудад мэдээлэл хүргэх, хүртээмжтэй байдлаар зохион байгуулах арга хэмжээ авах шаардлагатай байна.

Үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлж буй байрны орчин нөхцөл, өрөө, тасалгаа, тохижилт, ая тухтай байдлыг үйлчлүүлэгчдийн 49,6% нь сайн гэж үнэлсэн нь өмнөх оны үнэлгээнээс сайжирсан боловч энэ үнэлгээ хот, хөдөөд ялгаатай байна. Тухайлбал, ажлын албаны болон зарим салбарын байрны асуудал өнөөг хүртэл шийдэгдээгүй, зай талбайн хувьд стандартын шаардлага хангадаггүйгээс гадна ЗУХДарга, Өргөдөл, гомдол хариуцсан мэргэжилтэн, Төрийн нууц хариуцсан

мэргэжилтэн гээд ажлын албаны 10 албан хаагч 1 өрөөнд бүгд хамт байдаг, зарим аймгийн нэг цэгийн үйлчилгээний танхимд ажилладаг улсын өмгөөлөгч яллагдагчаас мэдээлэл авах зэрэг нөхцөл байдлууд нь хүндрэл үүсгэдэг бол өнөөг хүртэл байгууллагын архивын баримт бичиг болон бараа материалыг хадгалах өрөө, тасалгаагүй байгаа нь мөн адил бэрхшээл учруулдаг байна.

ХЗТТ-ийн хүний нөөцийн тогтвортой байдал хангалтгүй байна. Энэ нь нэг талаас албан хаагчдын цалин хөлс, нийгмийн баталгаа, ажлын ачаалалтай холбоотой байгаа боловч нөгөө талаас тус Төвд ажиллах хүсэлтэй чадварлаг боловсон хүчний сонголт бага байгаатай холбоотой байна. Тухайлбал, аймгийн хэмжээнд 1-2, дүүргийн хэмжээнд 2-3 улсын өмгөөлөгч ажилладаг, улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачаалал өндөр байгаа нь үйлчилгээний хүртээмж, чанарт сөргөөр нөлөөлдөг бөгөөд ялангуяа улсын өмгөөлөгч олддоггүй, завгүй гэдэг, уулздаггүй, харилцааны соёлгүй гэх улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой үүсдэг гол шүүмжлэлийн үндэс болдог байна. Иймээс улсын өмгөөлөгчдийн орон тоог нэмэгдүүлэх замаар үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна. Үүний тулд улсын өмгөөлөгчийн ажлын үр дүн, ачааллыг тооцох журам, аргачлалтай болох, аргачлалын дагуу үр дүнг үнэлж нэмэгдэл, урамшуулал олгодог байх асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгтэй байна.

Албан хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг байгууллагын нөөц бололцоогоо ашиглан шийдвэрлэдэг боловч улсын өмгөөлөгчдөд нэмэгдэл, урамшуулал оргох эрх зүйн зохицуулалтгүй учир үндсэн цалин л олгодог байна. Иймээс улсын өмгөөлөгчдөд наад зах нь хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх ажлын хэрэгцээнд зориулан унаа, хоол, утасны зардал олгох асуудлыг шийдвэрлэх шаардлага байна.

ХЗТТ-ийн болон улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаанд холбогдох асуудлаар өргөдөл, гомдол гаргах боломжийн тухайд үйлчлүүлэгчдийн тал орчим хувь нь хангалттай сайн гэж үздэг байна. Үнэлгээний түвшин ийм хэмжээнд байхад хорих 461-р ангид хоригдож буй үйлчлүүлэгчдийн болон орон нутгийн салбаруудаар үйлчлүүлсэн иргэдийн сөрөг үнэлгээ нөлөөлсөн байна. Энэ нь ХЗТТ-ийн үйлчлүүлэгчдийн эмзэг байдлаас гадна 1 улсын өмгөөлөгчтэй салбарт хэнд гомдол гаргахаа мэдэхгүй байх, хэрэг нь шалгагдаж дуусаагүй байхад салбарын 2-3 өмгөөлөгчийн 1 өмгөөлөгчтэй холбоотой гомдол гаргавал нөгөөх нь сайн ажиллахгүй гэх айдас, 1 улсын өмгөөлөгчтэй салбарт үйлчлүүлэгч улсын өмгөөлөгчөөсөө татгалзсан тохиолдолд өөр улсын өмгөөлөгч томилох боломжгүй байдаг зэргээс хамааралтай байна. ХЗТТ-д ирүүлсэн өргөдөл гомдлыг хуулийн хугацаанд бүрэн шийдвэрлэдэг бол шийдвэрлэсэн байдалд өгөх сэтгэл ханамжийн түвшин үйлчлүүлэгчдийн 85,1%-д нь дундаас дээш байна.

ХЗТТ-ийн салбаруудын байршлын талаар тус Төвөөр үйлчлүүлсэн иргэд мэдээлэл сайн буюу оршин суугаа газрыг харьяалах ХЗТТ-ийн салбарын байршлын

талаар мэдээлэлтэй байгаа бол харилцагч байгууллагуудын албан хаагчдын дийлэнх нь энэ талаар мэдээлэлгүй байна.

ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн, судалгаанд хамрагдсан иргэдээс тус Төвийн үйл ажиллагааг 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд 78,4 хувь нь сайн, маш сайн үнэлгээг, 11,6 хувь нь дунд үнэлгээг, 9,9 хувь нь муу, маш муу үнэлгээг тус тус өгсөн байна.

Үйлчилгээний чанар, хүртээмж

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд улсын өмгөөлөгчийн оролцоо өмнөх оны мөн үеийн байдалтай харьцуулахад хэрэг бүртгэл, мөрдөн байцаах шатанд 10%-иар, анхан шатны шүүхийн шатанд 5,15%-иар, давж заалдах шатны шүүхийн шатанд 36,3%-иар тус тус өссөн, харин прокурорын шатанд 33,3%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

ТЧЯҮХЗТХ-д 2017 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд төлбөрийн чадваргүй ялтанд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүргийг хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа талаар ямар нэг мэдээлэлгүй байна. Иймээс хорих ял эдэлж буй ялтанд төрөөс төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг таниулах арга хэмжээ зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Үйлчлүүлэгчдийн зүгээс улсын өмгөөлөгч хүний эрхийг хүндэтгэх, үйлчилгээний үр дүн, шуурхай байх, нууц хадгалах, аливаа дарамт шахалт үзүүлэхгүй байх тал дээр сайн гэж үнэлсэн бол ялгаварлалгүй үйлчлэх, ур чадвартай байх, харилцаа, ёс зүйтэй байх, эргэх холбоотой ажиллах асуудлаар дунд зэрэг гэсэн үнэлгээ өгсөн байна.

ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчдийн үйл ажиллагааг 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд үйлчлүүлэгчдийн 37,1% нь "маш сайн", 4,1% нь маш муу гэж үнэлжээ. Муу үнэлгээ өгсөн үйлчлүүлэгчдээс цаашид юунд анхаарч ажиллах талаар саналаа хэлэхийг хүсэхэд 1/ салбараа өргөжүүлэх, 2/ улсын өмгөөлөгчдийн тоог нэмэх замаар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, 3/ улсын өмгөөлөгчийн ур чадварыг дээшлүүлэх, 4/ харилцааны соёлыг дээшлүүлэх, 5/ эргэж холбогддог байх шаардлагатай байна гэх саналууд түлхүү ирсэн байгааг анхаарах шаардлагатай байна.

Ерөнхийдөө улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны чанар, хүртээмжтэй холбоотой асуудлаар харилцагч байгууллагуудын зүгээс өгч буй үнэлгээг харахад цагдаа, прокурорын байгууллагын хувьд хуулийн шаардлага ханган өмгөөлөгч байлцуулах нь л хамгийн чухал байгаа бол шүүхийн байгууллагын зүгээс зөвхөн яллагдагч төдийгүй төлбөрийн чадваргүй хүн бүхний эрхийг хангахад анхаарах, улсын өмгөөлөгчдийн ур чадвар, цаг ашиглалтыг сайжруулахыг чухалчилдаг нь ажиглагдаж байв. Харин аль аль байгууллагын зүгээс хууль зүйн туслалцааны хүртээмжийг дээшлүүлэх үүднээс улсын өмгөөлөгчдийн орон тоо, цалин, хангамжийг нэмэх асуудлыг дэмжиж байв.

Эцэст нь ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээний чанар хүртээмжийн талаарх 2018 оны хэрэглэгчийн үнэлгээг нэгтгэн үзвэл үйлчлүүлэгчдийн зүгээс үйл ажиллагаа үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн ажил, арга хэмжээнд 85,10% “сайн” үнэлгээг өгсөн бол үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн тухайд мөн адил “сайн” үнэлгээ өгчээ.

Үнэлэх үзүүлэлт	Эзлэх хувь 1-100%	Оноо 1-5
ХЗТТ-ийн үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаанд өгсөн хэрэглэгчийн үнэлгээ:	85,10%	4,25
ХЗТТ-ийн үйлчилгээний чанар хүртээмж, улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаанд өгсөн хэрэглэгчийн үнэлгээ:	80,26%	4,01
Дундаж үзүүлэлт	82,68%	4,13

Аливаа байгууллагын үйл ажиллагааг үнэлж буй хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийн түвшин тухайн байгууллагын үйл ажиллагаа өмнөхөөсөө хэр ахисан, эсхүл суларсан байдлыг харуулдаг. Тиймээс ч байгууллагуудын хувьд үйл ажиллагаанд нь өгөх үнэлгээг тогтмол өсгөхөд бус харин үнэлгээний түвшинг бууруулахгүй байх нь илүү чухал юм.

ХЗТТ-ийн үйлчлүүлэгчдийн зүгээс тус төвийн 2018 оны үйл ажиллагаанд 4,13 оноог өгсөн нь өмнөх оны хэрэглэгчийн үнэлгээнээс 3%-иар буюу 0,15 оноогоор өссөн дүнтэй байгаа нь хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, үйл ажиллагаа нь тодорхой хэмжээнд үр дүнд хүрснийг харуулж байна. Гэхдээ Хэрэглэгчийн үнэлгээний явцад үйлчлүүлэгч, харилцагч байгууллагуудын зүгээс гаргасан санал, шүүмжийг цаашдын үйл ажиллагаандаа анхаарч ажиллах нь зүйтэй юм.

48

ЗӨВЛӨМЖ

ХЗТТ-ийн 2018 оны хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны үр дүнд дараах зөвлөмжүүдийг хүргүүлж байна. Үүнд:

1. ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээний талаарх мэдээллийг харилцагч байгууллагууд, ялангуяа цагдаагийн байгууллагын албан хаагчдад хүргүүлдэг байх, энэ чиглэлээр сургалт зохион байгуулах,
2. Улсын өмгөөлөгчдийн орон тоог нэмэгдүүлэх, цалин хангамж, нийгмийн баталгааг хангах чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ авах, ялангуяа хоол, унаа, утас зэрэг үйлчилгээ үзүүлэхэд эн тэргүүнд шаардлагатай зардлыг олгох асуудлыг шийдвэрлүүлэх,
3. Үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцааг үндэслэлгүйгээр авсан үйлчлүүлэгчээс иргэний журмаар хууль зүйн туслалцаа үзүүлсэн зардлыг нөхөн төлүүлдэг болох,
4. Улсын өмгөөлөгчдийн ажлын ачаалал, ур чадварыг үнэлэх журам, аргачлал боловсруулах, сахилга хариуцлага, хандлага, ёс зүй, харилцааны соёлыг дээшлүүлэхэд анхаарч ажиллах,
5. ХЗТТ-ийн албан хаагчид, улсын өмгөөлөгчдийн ур чадварыг дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх сургалтад хамруулах, байгууллагын үйл ажиллагааг олон нийтэд сурталчлах зардлыг төсөвт хангалттай тусгадаг байх,
6. ХЗТТ-ийн 70001982 дугаар болон бусад шаардлагатай мэдээллийг засаг захиргааны суурь нэгж болох баг, хорооны ЗДТГ-ын түвшинд ил тод, хүртээмжтэй байршуулах,
7. ХЗТТ-ийн ажлын алба болон зарим салбарын ажлын байрны асуудлыг яаралтай шийдвэрлэх талаар арга хэмжээ авах,
8. Иргэдийн хууль зүйн туслалцаа, эрх зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авах нөхцөлийг сайжруулах, энэ төрлийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор цаашид "Иргэдэд үйлчлэх танхим"-ыг ХЗТТ-ийн салбаруудад байгуулж иргэдэд хууль зүйн үнэ төлбөргүй туслалцаа авах нөхцөлийг бүрдүүлэх,
9. Байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэх, бүрдүүлэх, тогтвортой байдлыг хангах талаар удирдлагын зүгээс анхаарч ажиллах,
10. Улсын өмгөөлөгчид мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх чиг үүргийг хэрэгжүүлэх албан тушаалтантай байх боломжийг судлах,

11. Эрүүгийн хэрэгт холбогдсон төлбөрийн чадваргүй иргэнд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйлчилгээг цаг алдалгүй хүргэх, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эхний шатаас өмгөөлөгчтэй байх боломжийг бүрдүүлэх буюу хууль зүйн туслалцааны хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор цагдаагийн хэлтсүүдэд, эсхүл шүүхүүдэд улсын өмгөөлөгч тогтмол байрлуулан ажиллуулах боломжийг судлах,
12. Төрийн болон захиргааны байгууллагуудын архив, албан хэрэг хөтлөлтийн нэгдсэн систем "eDOC"-ийг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэх замаар харилцагч байгууллагуудтай харилцах нөхцөлийг сайжруулах,
13. Байгууллагын үйл ажиллагаа тасралтгүй, хэвийн үргэлжлэх нөхцөлийг хангах, улсын өмгөөлөгчийн ажлын онцлогийг харгалзан салбар бүрийг тээврийн хэрэгслээр хангах асуудлыг судлах, шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

oooOooo